

de Strandloper

45e jaargang • nummer 3 / september 2013

Vereniging voor Natuur
& Vogelbescherming
Noordwijk

foto: René van Rossum

Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk

Bestuur

P.J. Spierenburg (Peter), voorzitter, Hercules 88, 2221 MD Katwijk pjspierenburg@planet.nl
F. Faber (Franciska), Secretaris, Emmastraat 20, 2211 CN Noordwijkerhout 0252-370342,
franciska.faber@kpnmail.nl
K. Vegter (Koene), penningmeester, Golfweg 39, 2202 JH Noordwijk koenevegter@planet.nl
P.J. Nooijen (Nel), Joh. Molegraafstraat 14, 2201 LK Noordwijk nel.nooyen@hetnet.nl
A. Swanen (Anneke), Waterkers 69, 2231 DN Rijnsburg a.swanen@ziggo.nl

Contributie € 10,- (minimaal) per jaar.

Rekeningnummer: 2573795 t. n .v. Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk.

Bij de eerste Strandloper van het nieuwe jaar wordt een acceptgiro meegestuurd.

Ledenadministratie

Adreswijzigingen en aanmelden nieuwe leden: K. Vegter, Golfweg 39, 2202 JH Noordwijk
koenevegter@planet.nl

De Strandloper

De Strandloper is het kwartaalblad van de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk.

Oplage : 600 exemplaren.

De redactie bestaat uit: H. de Bruijn, C. Erkelens, W.J. Kuijper en C.M.J. Verweij.

Inleveren kopij: Stakman Bossestraat 68, 2203 GL Noordwijk.

of via E-mail: keeserkelens@hotmail.com

Bezorging: Jan Jacobs, Prins Bernardstraat 7, 2202 LD Noordwijk, Telefoon: 071-3610396

jan-jacobs@zonnet.nl

Homepage vereniging: <http://www.strandloper.nl>

Het laatst verschenen nummer van de Strandloper en oude nummers zijn ook te downloaden vanaf onze website.

Jan Verwey Natuurcentrum

Het Jan Verwey Natuurcentrum is gevestigd in de bibliotheek van Noordwijk, Zilverschoon 20, 2201 SX Noordwijk. Onze uitgebreide natuurbibliotheek, die regelmatig wordt aangevuld met nieuwe uitgaven, heeft hier ook een plaats gekregen. Informatie over de natuur in en rond Noordwijk wordt gegeven met behulp van informatiepanelen en informatieve stands.

Voor groepsbezoek (schoolklassen en dergelijke) is het centrum het gehele jaar geopend. Contactadres:

natuurcentrumnoordwijk@gmail.com

Het Natuurcentrum is verder geopend tijdens de inloopochtenden op iedere eerste zaterdag van de maand tussen 10.00 en 12.00 uur. Zie hiervoor ook de bijgesloten agenda.

De Strandloper wordt gedrukt op FSC® gecertificeerd papier.

Druk: Multicopy, Katwijk

Sluitingsdatum inleveren kopij voor De Strandloper 45e jaargang nummer 4: 17 november 2013

Niets uit dit tijdschrift, met uitzondering van korte citaten, mag worden gereproduceerd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in welke vorm dan ook, zonder schriftelijke toestemming van het bestuur van de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk.

Inhoud:

Voorplaat: <i>foto en opmaak René van Rossum</i>	pag. 1
Activiteitenagenda, <i>Franciska Faber, Peter Spierenburg</i>	pag. 4
Bestuursmededelingen, <i>Franciska Faber, Peter Spierenburg</i>	pag. 7
Najaarscursus “Vogels in de winter en Vogeltrek 2013”, <i>Dineke Kistemaker</i>	pag. 10
Nieuw in de Jan Verwey Bibliotheek, <i>Jelle van Dijk</i>	pag. 11
<ul style="list-style-type: none"> • Tim Birkhead 2013. <i>De zintuigen van vogels.</i> • Tim Birkhead 2008. <i>De wijsheid van vogels.</i> • Rykel de Bruyne, Sylvia van Leeuwen, Adriaan Gmelig Meyling & Rogier Daan (redactie) 2013. <i>Schelpdieren van het Nederlandse Noordzeegebied, Ecologische atlas van de mariene weekdieren (mollusca).</i>	
De pracht van heemplanten, <i>Frank-Peter Scheenstra</i>	pag. 13
Natuurbelevingen in Frankrijk en Spanje, <i>Dineke Kistemaker en Kees Verweij</i>	pag. 14
Bijzondere planten in de Duin- en Bollenstreek in 2010-2012, <i>Martien de Graaf & Jelle van Dijk</i>	pag. 18
Schelpdieren van het Nederlandse Noordzeegebied, <i>Wim Kuijper</i>	pag. 23
Jonge Torenvalken geringd, <i>Rob Jansson</i>	pag. 24
Rondje Groen, <i>W. Andelaar</i>	pag. 26
Waarnemingen april, mei en juni 2013, <i>Peter Spierenburg</i>	pag. 27
Lijst van werkgroepen en commissie	pag. 37

Krombekstrandlopers en Bonte Strandlopers

foto: René van Rossum

Deze Krombekstrandlopers en Bonte Strandlopers verzamelen zich jaarlijks in zeer grote aantallen bij de Westhoek en de Zwarte Haan, Friesland.

De Krombekken zijn afkomstig uit Arctisch Siberië en maken hier een voedselstop om vervolgens hun reis voort te zetten naar Afrika. Op de foto zien we ze ruiend van zomer naar winterkleed. Ook een aantal juveniele vogels zitten er tussen. De zwartbuikige zijn Bonte Strandlopers in zomerkleed die de talrijkste strandloper in winter en trektijd is.

Nergens in Nederland kan je zo fraai zulke aantallen Krombekstrandlopers bij elkaar zien tot wel 1000-en exemplaren.

De foto is genomen op 21 augustus 2012 tijdens hoog water bij de Westhoek. Naast deze twee soorten waren ook duizenden Kluten, Rosse Grutto's, Wulpen, Scholeksters, Bontbekplevieren, Tureluurs enz. te zien. Op die dag, dat wij daar waren, vonden we er ook een vroege Rosse Franjepoot en een Gestreepte Strandloper tussen.

Een ware aanrader om daar eens te gaan kijken!

René van Rossum

Activiteitenagenda

Inloopochtenden

Zaterdag 5 oktober 10.00 – 12.00 uur
Zaterdag 2 november 10.00 – 12.00 uur
Zaterdag 7 december 10.00 – 12.00 uur

Jeugdactiviteiten

De jeugdactiviteiten zijn bestemd voor de jeugd van 6-12 jaar, tenzij anders vermeld. De kosten bedragen € 1 per kind. Deelnemen is alleen mogelijk na aanmelden via het e-mail adres: jeugdnatuurclubnoordwijk@live.nl. Je krijgt een e-mail ter bevestiging. In verband met de maximale groepsgrootte is het helaas niet mogelijk deel te nemen zonder aanmelding vooraf!

De meeste binnenactiviteiten van de jeugdclub vinden plaats in het Jan Verwey Natuurcentrum, Zilver schoon 20 in Noordwijk.

Vleermuisexcursie

Vrijdag 20 september

Tijd: 19.30 – ca. 21.00 uur

Plaats: vertrek vanaf het koetshuis van het Leeuwenhorstbos aan de Gooweg.

Als het donker wordt gaan de vleermuizen op jacht naar voedsel. Met behulp van een batdetector - dit apparaat vangt het ultrasone geluid van jagende vleermuizen op - gaan we onder leiding van onze gids Gerard van der Klugt op zoek naar deze bijzondere dieren.

Deze excursie is voor de jeugd van 6-14 jaar.

Herfstnatuurspel

Woensdag 23 oktober

Inschrijving: 13.00 – 14.30 uur

Plaats: ingang Nieuw-Leeuwenhorst aan het Westeinde te Noordwijk

De Educatieve Werkgroep heeft weer een spannende speurtocht met 26 opdrachten uitgezet in het bos.

Bij elke opdracht is een letter te verdienen. Op het eind kun je een slagzin samenstellen, die te maken heeft met het thema van dit jaar, namelijk “De aard van het beestje”. Deelname aan dit spel is gratis en voor deze jeugdactiviteit hoef je je niet aan te melden.

Verzoek: Kom op de fiets!

Struinen met Robert Sluijs (foto:Annet de Willigen)

Struinen in de duinen

Zaterdag 2 november

Tijd: 9.30 – 11.00 uur

Plaats: verzamelen bij het Malotenpad ingang Noordduinen

Dieren laten sporen achter op de plek waar ze geweest zijn. Zo heb je misschien wel eens reeënsporen, konijnenkeutels of een vossenhol gezien. Daar gaan we naar op zoek met onze gids Robert Sluijs. Uiteraard hebben we ook oog voor planten en vogels.

Herfstnatuurspel 2012 foto: Piet Broekhof

Excursies

Het algemene e-mail adres voor informatie over of aanmelden voor de excursies is:

excursiesvnnv@gmail.com

Strandexcursie

Zaterdag 28 september

Tijd: 15.00 - 17.00 uur

Plaats: vertrek vanaf De Koele Costa (afrit 21)

Na de lezing in het Jan Verwey Natuurcentrum op vrijdag 27 september neemt Ellen van der Niet ons de volgende dag mee naar het noorderstrand. Hopelijk hebben wind en stroming flink wat materiaal op het strand gedeponneerd. Aanmelden op excursiesvnnv@gmail.com of bij Frank-Peter Scheenstra (tel. 0252-377733).

Eurobirdwatch / International Birdwatching Day

Zaterdag 5 oktober

Tijd: 8.00 - 11.00 uur

Plaats: Coepelduynen bij "Rinus z'n trap"

Op deze dag worden overal in Europa vogeltrektellingen gehouden. Bij gunstige wind (ZO tot ZW) kunnen duizenden vogels over de duinen passeren. Hierbij zijn soorten als Zanglijster, Spreeuw, Sijs, Vink en Sperwer te verwachten. Aanmelden vooraf is niet nodig. Contactpersoon: Rien Sluijs (071-3610945).

Eurobirdwatch 2011 (foto: Ineke van Dijk)

Amsterdamse Waterleiding Duinen

Zondag 10 november

Tijd: 9.00 - 12.00 uur

Plaats: vertrek vanaf de Northgohal

We parkeren bij de ingang Oase in Vogelenzang. We maken een wandeling door bos en duin met aandacht voor herten, paddenstoelen en vogels. In de kanalen zijn veel wintergasten teruggekeerd: Brilduiker, Grote Zaagbek en Wilde Zwaan. Aanmelden bij excursiesvnnv@gmail.com of bij Frank-Peter Scheenstra (0252-377733).

Vogelexcursie Noordelijk Deltagebied

Zaterdag 28 december

Tijd: 8.00 - 17.00 uur

Plaats: vertrek vanaf de Northgohal

Elke winter biedt het Deltagebied een grote verscheidenheid aan vogelsoorten. Daarbij zijn altijd veel eenden en ganzen. De Brouwersdam wordt niet overgeslagen en kan soorten als Kuifduiker, Roodhalsfuut en IJseend aan de daglijst toevoegen. Bij barre weersomstandigheden behoort een cafébezoek zeker tot de mogelijkheden. Aanmelden bij excursiesvnnv@gmail.com of bij Jelle van Dijk (071-3610833).

Lezingen

Elke laatste vrijdag van de maand in voor- en najaar vindt een lezing plaats in het Jan Verwey Natuurcentrum aan Zilverschoon 20. Voor deze vaste vrijdagavondlezingen geldt:

- De toegang is gratis. De zaal gaat open om 19.30 uur. Vol = vol
- Wie zeker wil zijn van een plaatsje kan dit voor 2 euro per persoon reserveren via lezingenvnnv@gmail.com. (Gepast) betalen aan de deur. Gereserveerde kaartjes kun je tot 19.50 uur ophalen.

NB. De toegangskarten voor de eventuele extra lezingen die we organiseren met Boekhandel Van der Meer en de Bibliotheek Noordwijk zijn verkrijgbaar bij de boekhandel, in de bibliotheek en op de avond zelf aan de zaal. De kosten daarvoor zijn € 5 per kaartje. Je kunt de kaartjes hiervoor niet reserveren via het lezingenvnnv e-mail adres. Dat is alleen voor de vaste vrijdagavondlezingen.

Strandkrab (foto IVN/Ellen v.d. Niet)

Schelpen en andere strandvondsten

Vrijdag 27 september

Schelpen, allerlei soorten zeewier, zeesterren en af en toe een vis. Wie kijkt er niet nieuwsgierig naar wat er allemaal aanspoelt op het strand? De strandwacht Katwijk-Noordwijk volgt dit al 35 jaar systematisch. Elk weekend zoeken zij het strand tussen Katwijk en Noordwijk af. Iedere keer is het anders. Soms liggen er vele kwallen op het strand. Een paar dagen later kunnen deze weer verdwenen zijn en liggen er vooral doubletjes van de Tere Platschelp en leuke horentjes. Weer een week later zijn er vooral wulken eieren te vinden. Onze plaatsgenoot Ellen van der Niet van de Strandwacht vertelt wat er voor onze kust leeft en op strand aanspoelt, welke nieuwkomers er zijn en welke factoren bepalen

wanneer iets aanspoelt. Wie dan de smaak te pakken heeft gekregen kan de volgende dag direct mee met een excursie om zelf mee te zoeken.

Dwars door Zuid-Amerika

Vrijdag 25 oktober

Voor Zuid-Amerika moet je de tijd nemen.

Natuurfotograaf Cock Schrameijer reisde zes maanden door Argentinië en Chili. De vele indrukken legde hij vast in prachtige foto's. Zijn reis leidde hem van de eindeloze pampa's tot de onherbergzame Andes. En van de hitte van de tropen tot de kou van het subarctische gebied. Aan de ruige oceaankust fotografeert hij walvissen en pinguïns. Boven in de Andes ontmoet hij de condor en ziet hij flamingo's bij een afgelegen kratermeer. In de pampa's kruist een gordeldier zijn weg. Vanavond reizen we even mee en proeven we aan de belevenis die de natuur van Zuid-Amerika is.

IJsland puur

Vrijdag 29 november

Noordwijker Theo Bosboom heeft al vele voetstappen op IJsland gezet. Al vanaf zijn eerste bezoek raakte hij gefascineerd door de rauwe schoonheid van de natuur en de grote diversiteit aan landschappen en natuurverschijnselen. Hij voelt zich op IJsland veel dichter bij de natuur dan op welke andere plek ook: "het is net alsof ik de natuur hier intenser beleef. IJsland kruipt onder mijn huid, het raakt me, het overweldigt me, iedere keer weer opnieuw." Als professioneel natuurfotograaf heeft hij het land en de dieren die er voorkomen diepgaand leren kennen. Hij legde zijn persoonlijke fotografische visie op het land vast in het boek IJsland Puur. Vanavond is zijn boek de opstap naar een verhaal over de fascinerende natuur die je in IJsland kunt beleven.

IJsland (Foto: Theo Bosboom)

Vereniging voor Natuur
& Vogelbescherming
Noordwijk

Bestuursmededelingen september 2013

Regelmatig krijg je als secretaris leuke, onverwachte berichtjes in je mailbox. Zoals van een familie uit Noordwijkerhout, die meldde een nest met Torenvalken in de achtertuin te hebben en of we interesse hadden om ze te ringen? Dan ga je te rade bij Rob Jansson, die af en toe op zijn Facebookpagina een berichtje plaatst over het ringen van jonge Slechtvalken op de straaltorens in Noord-Holland. Rob wist een 'ringer' te vinden voor de jonge Torenvalkjes. Vier dames waren het.

Dat is pas leuk nieuws.

Ook leuk is het als de natuur dichtbij komt en het nestkastje dat al jaren aan je huis hangt te verstoffen ineens geconfisqueerd wordt door een koolmezenfamilie. Dus voor iedereen die al jaren een leeg nestkastje in de tuin heeft; geef de moed niet op!

Geringde jonge Torenvalk (Rob Jansson)

Facebook hit

Jong volk doet het sowieso altijd goed. Dat bleek ook weer op de Facebookpagina van onze vereniging. De absolute hit van de afgelopen maanden was de foto van Piet Broekhof van vier jonge Vosjes bij hun vossenhol in de duinen. Het bericht leverde meer dan 40 'likes' op en veel reacties.

Het bericht was door meer dan 400 mensen gelezen. Een goede tweede was trouwens de foto van de Wielewaal van René van Rossum, ook heel bijzonder.

Wie wel op Facebook zit, maar nog niet verbonden is aan onze vereniging, nodigen we hierbij van harte uit om ons te 'liken'. Je blijft dan automatisch op de hoogte van onze activiteiten, leuke foto's en waarnemingen. We hebben inmiddels 86 'likes'; op naar de 100!

Jonge Vossen (foto: Piet Broekhof)

'Monumentaal boek'

Nog meer leuk nieuws; ons boek *Tussen Tulpen en de Zee* was dit jaar opgenomen in de Nederlandse Vogelscheurkalender als 'monumentaal boek'. George Hageman attendeerde ons er op.

Hageman attendeerde ons er op.

'Op interessante wijze leggen de auteurs een vergrootglas op deze streek, waar het samenspel tussen zee, strand, duinen en bollenvelden de vogel-populatie beïnvloedt.'

Alweer een prachtig compliment! Het boek is overigens nog steeds te bestellen via de website en is nog altijd zeer actueel.

Excursies

Er viel de afgelopen maanden weer veel te beleven voor wie met ons op stap ging. De jeugdclub trof bijvoorbeeld prachtig weer bij de libellen- en vlinderexcursie. Met de hulp van de vlinderzoekkaart en gids Jaap Eisenga konden ze er heel wat op naam brengen, zoals Koevinkje, Bruin Zandoogje en Heidelibel. Ook de slootjesexcursie trok weer veel kinderen.

De deelnemers aan de excursie naar Noord-Holland noord troffen het. Weliswaar warm en een fikse bui, maar er waren volop vogels te zien. In totaal telden ze meer dan 78 soorten! Eén van de bijzondere waarnemingen was de Boomvalk. Vanwege het koude voorjaar zien we die dit jaar nauwelijks.

Een aantal plantenliefhebbers was teleurgesteld dat ze de plantenexcursie naar de Jac. P. Thijssepark in Amstelveen moesten missen vanwege vakantie. Hier

vind je de meest uitgebreide museumcollectie van inheemse planten in Nederland, bekend tot ver over de grenzen. De Zweedse kornoelje was een van de bijzonderste in bloei. Ook bijzonder: Beredruif, Bosmuur, Kievitsbloem, Zwarte Appelbes en Bospaardestaarten.

Vlinder- en libellen excursie (Foto's: Mariska de Graaff)

Observeren en tellen

Wie meeuwen wilde observeren, kon aan het begin van de zomer zijn hart ophalen aan het Noordwijkse strand. Door de zandsuppletie kwamen ze met honderden tegelijk naar de kust. Dankzij het opspuiten werden er trouwens ook de nodige bijzondere strandvondsten gedaan. Ellen van der Niet gaat er een artikel over schrijven. Wellicht vertelt ze hier ook over tijdens de lezing en daaropvolgende strandexcursie eind september. Zie hiervoor het groene vel.

De afgelopen zomer zijn een aantal leden van de vereniging ook druk geweest met het tellen van de Gierzwaluwen in Noordwijk Binnen. Hein Verkade is daarvan de trekker. Hij initieert dit elke vijf jaar en verhaalde af en toe op de website over de vorderingen. We meldden het ook af en toe op Facebook. Dat leverde de nodige reacties en een enkele melding op. Zo zie je dat vogels dicht bij huis mensen enthousiast kunnen maken. Overigens is Hein Verkade met zijn vrijwilligers niet de enige die geteld heeft de afgelopen maanden. Een aantal leden zijn druk geweest met inventarisaties voor hun 'atlasblok'. Ze werken mee aan de Sovonbroedvogelatlas. Wij hebben besloten een extra bijdrage te leveren door een soort te sponsoren. Dat is de Drieteenstrandloper geworden, hoe kan het ook anders...

Gierzwaluw (foto: Jan Hendriks)

Noordvoort

Eind mei is het uitzichtspunt bij Noordvoort geopend. Het was schitterend weer; mooie wolkenluchten, prachtige duinen en een woeste zee! Bij Noordvoort, tussen Noordwijk en Zandvoort, mogen de duinen weer stuiven, zodat een natuurlijk gevarieerd landschap ontstaat. O.a. wethouder Vroom voerde het woord.

Verder waren vertegenwoordigers aanwezig van o.a. Waternet, Staatsbosbeheer, Duinbehoud, de gemeente Zandvoort en Nedersandt. Namens de VNVN waren Anneke Swanen en Leo Schaap hierbij aanwezig.

Natuurlijk zeereepbeheer is één, maar minstens zo belangrijk vinden wij de komst van een strandreservaat op deze plek. Een werkgroep binnen de vereniging is hier mee bezig. Zij lobbyen actief om dit voor elkaar te krijgen en hebben een plan gemaakt met als doel de rust op het strand te bevorderen en de meest verstorende zaken aan te pakken. Dit wordt goed ontvangen. Een eerste stap is dat het strandreservaat nu wordt genoemd in de nota van beantwoording van het bestemmingsplan Zee, strand en duin. Deze 'specifieke vorm van recreatie' is 'toegestaan ter plaatse van de betreffende aanduiding'. Een volgende stap is dat het in de strandnota verder uitgewerkt moet worden.

Namens het bestuur
Franciska Faber

Opening Noordvoort (foto's: Leo Schaap)

Najaarscursus “Vogels in de winter en Vogeltrek 2013”

Ieder najaar gaan er miljoenen vogels op trek. Sommigen vliegen wel duizenden kilometers naar hun overwinteringsgebied.

Een groot deel van onze broedvogels vertrekt naar zuidelijker oorden, terwijl miljoenen vogels zoals ganzen, eenden en zwanen uit hooggelegen noordelijke streken vooral in ons land overwinteren.

In deze cursus proberen we een tipje van de sluier over het mysterie van de vogeltrek op te lichten. Verder besteden we aandacht aan het herkennen van de bij ons overwinterende vogels in park en tuin maar ook de eenden, ganzen en zwanen komen aan bod.

Avonden:

Er zijn drie theorieavonden op:

Donderdag 10 oktober, donderdag 24 oktober en donderdag 7 november a.s.

Tijd: 20.00 uur tot 22.15 uur (zaal open om 19.45)

Plaats: Jan Verweij Natuurcentrum, Zilverschoon 20, Noordwijk (bij de bibliotheek)

Op de avonden is er vóór de pauze een Power Point presentatie over vogeltrek, wintervoeding en overwinterende eenden, ganzen en zwanen. Na de pauze zijn er div. practica over wintervoeding en het herkennen van onze wintervogels.

Excursies:

Er zijn drie ochtendexcursies op:

Zondag 13 oktober: vogeltrek in en langs de duinen van Noordwijk,

Zondag 10 november: afhankelijk van weer en soorten vogels de Starrevaart of AWDuinen,

Zondag 17 november: eenden, ganzen en zwanen in de Wilck en Zoeterwoudse polders

De excursies starten om 8.00 uur en staan onder leiding van ervaren gidsen.

Kosten:

Het cursusgeld is € 30,- voor leden en €35,- voor niet leden, incl. lesmap en koffie (wanneer men als niet- lid meteen lid wordt à € 10,- dan is het cursusgeld € 30,-).

Aanmelden voor de cursus per e-mail via excursiesvvnv@gmail.com o.v.v. naam, volledig adres en telefoonnummer.

Cursusgeld overmaken op rekening nr: 25 73 795 t.n.v. Vereniging voor Natuur – en Vogelbescherming Noordwijk onder vermelding “cursus Vogels in de winter 2013”

Voor nieuwe leden geldt: opgeven via koenevegter@planet.nl en het cursusgeld apart overmaken als hierboven.

Voor verdere informatie kunt u bellen met Dineke Kistemaker 071 3612219 of dkistemaker@planet.nl

Voor meer informatie over onze vereniging, nieuws en excursies, kijk op www.strandloper.nl

*Kramsvogel en Koperwiek: Wintergasten in de duinen.
Foto's: Jan Hendriks*

Nieuw in de Jan Verwey Bibliotheek

Jelle van Dijk

Tim Birkhead 2013. *De zintuigen van vogels*. De Bezige Bij, Amsterdam. 303 pagina's. Prijs € 19,95.

In veel aankondigingen en ook in menige recensie wordt nogal de nadruk gelegd op de merkwaardige ondertitel: "Hoe voelt het om een vogel te zijn". Alleen in zijn Voorwoord stipt de schrijver dit aan. Hij poneert daar een aantal prikkelende vragen zoals: "Hoe is het om als uitkijk te fungeren voor een groep alpenkraaien en in de eerste plaats uit te kijken naar arenden en pas in de tweede plaats ook naar voortplantingskansen." Voor zover ik kan nagaan komen die kraaien en arenden in het verdere verloop van het boek helemaal niet meer voor. Ook andere vragen die in het Voorwoord (en het Nawoord!) worden opgeworpen, worden in het boek zelf nauwelijks behandeld. Het heeft er daarom de schijn van dat op verzoek van de uitgever een prikkelend Voorwoord en Nawoord moesten worden toegevoegd. Ook de merkwaardige ondertitel "Hoe voelt het om een vogel te zijn?" is wellicht om commerciële redenen toegevoegd.

Het bovenstaande doet verder weinig af van het leesplezier dat velen zullen hebben bij het doornemen van dit vlot geschreven boek. Tim Birkhead weet waarover hij schrijft en hij heeft de gave om een breed publiek langdurig bij het onderwerp te houden. Natuurlijk gaat het eerste hoofdstuk over het gezichtvermogen dat bij veel vogels buitengewoon goed ontwikkeld is. Denk hierbij maar aan een valk die op grote afstand een prooi ziet bewegen of aan een Merel die aan het bewegen van een grassprietje ziet of daar een worm in de grond bezig is. Maar ook wat gehoor betreft leveren vogels formidabele prestaties. Natuurlijk staan de uilen hierbij aan de top, maar ook andere soorten leveren verbluffende prestaties. Daarbij hoeft niet alleen gedacht worden aan de perceptie (het opvangen van het geluid), maar ook aan het onthouden van bepaalde geluiden. Zo herkennen oudervogels het geluid van hun jongen in een kolonie met duizenden soortgenoten.

Birkhead gaat hierna dieper in op tastzin, smaakzin en reukzin, zintuigen die bij sommige vogels buitengewoon goed ontwikkeld zijn. Bij tastzin kan gedacht worden aan de gevoelige snavels van een Houtsnip en een Kanoet waarmee kleine prooien in de bodem opgespoord kunnen worden. Bij de reukzin, waarvan vroeger nog wel eens werd beweerd dat vrijwel geen vogel kon ruiken, gaat Birkhead in op het fenomenale reukvermogen van stormvogels. Deze vogels kunnen zich op de oceanen oriënteren aan de hand van de zwakke geuren van het plankton dat aan de oppervlakte drijft.

Hoewel de schrijver het vermogen bespreekt dat vogels zich kunnen oriënteren met behulp van het aardmagnetisme, gaat hij niet dieper in op andere zintuigen die belangrijk zijn bij de vogeltrek. Hierbij kan gedacht worden aan zaken als sterrenoriëntatie en het reageren op luchtdrukverschillen.

Het boek eindigt met een hoofdstuk over Emoties. Hier ligt het gevaar op de loer van het antropomorfisme, wat inhoudt dat wij snel geneigd zijn menselijke gevoelens aan dieren toe te schrijven. Gelukkig blijft Birkhead hier een vrij nuchtere beschouwer die zich niet te buiten gaat aan wat in de ondertitel van dit boek wordt opgeroepen.

Al met al een goed leesbaar en leerzaam boek!

Tim Birkhead 2008. *De wijsheid van vogels. Een geïllustreerde geschiedenis van de ornithologie*. De Bezige Bij, Amsterdam. 437 pagina's. Prijs € 19,90.

Bij het verschijnen van het hiervoor besproken boek van Tim Birkhead werd het uitgeveresstant van zijn vorige boek tegen sterk gereduceerde prijs op de markt gebracht. Voor bijna 20 euro heb je nu een formidabel boek van ruim 400 pagina's in handen!

Ook voor dit boek heeft Tim Birkhead jarenlang research verricht. Het is een prestatie van formaat om daarna een goed leesbaar boek te produceren waaruit ook doorgewinterde vogelaars nog heel wat kunnen opsteken. Zelf vond ik het stuk over John Ray erg interessant. Ray was een onderzoeker uit de periode rond 1700. De titel van zijn belangrijkste boek luidde: *The wisdom of God manifested in the Works of the Creation*. Evenals zijn tijdgenoten ging hij er van uit dat de schepping volmaakt was. Maar toch stelt hij allerlei vragen die tot nader onderzoek moesten leiden. Zo gaat hij in op de snelle ontwikkeling van jonge vogels vergeleken met jonge zoogdieren. Ook beschrijft hij zo'n 500 soorten en hij vermoedt dat er in de nog vrij onbekende werelddelen Afrika en Amerika wellicht nog een kleine 200 ontdekt kunnen worden! Ruim een eeuw later stelde Lucien Bonaparte (een neef van de keizer) het aantal soorten al op ruim 7000, een flinke stap in de goede richting van het huidige aantal bekende soorten (ruim 9000).

Dit boek is geen klassiek geschiedeniswerk waarin de ornithologie in chronologische volgorde wordt behandeld. Birkhead kiest voor een thematische behandeling. Zo vertelt hij bij het onderwerp vogeltrek hoe lang het duurde voordat men ook maar enig idee had waar de vogels in de winter bleven. Pas in het begin van de vorige eeuw kreeg men enig zicht hierop toen het

ringonderzoek meer duidelijkheid bracht. Andere onderwerpen die bij deze thematische aanpak veel aandacht krijgen zijn: vogelzang, territorium, voortplanting en levensduur. Al met al geeft dit boek een uitstekend beeld van de moeizame weg die de wetenschap moest gaan om tot de huidige inzichten te komen.

Voor meer informatie over de ontwikkeling van de Nederlandse ornithologie kan verwezen worden naar het proefschrift van G.A. Brouwer getiteld *Historische gegevens over onze vroegere ornithologen en over de avifauna van Nederland* (1954). De ornithologie van de vorige eeuw is op uitstekende wijze beschreven door K.H. Voous in zijn boek *In de ban van Vogels* (1995). Beide boeken zijn te vinden in de Jan Verwey Bibliotheek.

Rykel de Bruyne, Sylvia van Leeuwen, Adriaan Gmelig Meyling & Rogier Daan (redactie) 2013. *Schelpdieren van het Nederlandse Noordzeegebied, Ecologische atlas van de mariene weekdieren (mollusca)*. Uitgevers: Tirion Natuur, Utrecht & Stichting Anemoon, Bennekom. 414 pagina's. Prijs € 49,95.

Af en toe verschijnt er een boek waarbij je al na één minuut bladeren beseft dat het een boek van topkwaliteit betreft. In die categorie hoort dit nieuwe schelpenboek thuis. Het is een lijvig boekwerk, prachtig uitgegeven met foto's en kaartjes en met een uitvoerige informatieve tekst. Toen ik in de jaren zestig op Terschelling voor het eerst schelpen ging zoeken, gebruikten we de veldgids van Bob Entrop, decennia lang het meest gebruikte schelpenboek in ons land. Dit boekje leidde er toe dat veel aandacht uitging naar de voetjes van aangespoeld riemwier en de eikapsels van de wulk. Want daarin kon je volgens Entrop allerlei zeldzame slakjes van zuidelijke herkomst vinden. Deze categorie komt in dit nieuwe boek niet uitgebreid aan de orde (bijlage 4). Het gaat in dit standaardwerk om de levende fauna van de kustwateren (inclusief Waddenzee en zoute Delta) en het Nederlandse Continentale Plat. Alleen de dieren die daar leven komen uitvoerig aan bod. Op de kaartjes zijn de plaatsen ingetekend waar de soort levend is aangetroffen en de plaatsen langs de kust waar de soort levend of nog vers is aangespoeld. Door deze keuze zie je voor de Hollandse kust geen stippen staan voor bekende soorten als spoelhoren en wenteltrap.

In het boek gaat veel aandacht uit naar de veranderingen in de schelpdierfauna. We kennen allemaal de opkomst van de Amerikaanse zwaardschede en de afname van de kokkel. Dankzij de inspanningen van groepen als de Strandwacht Katwijk-Noordwijk (wekelijkse tellingen vanaf 1978!) zijn die veranderingen nauwkeurig vastgelegd.

Voor meer bijzonderheden over dit fantastische boek zie elders in deze aflevering van de Strandloper.

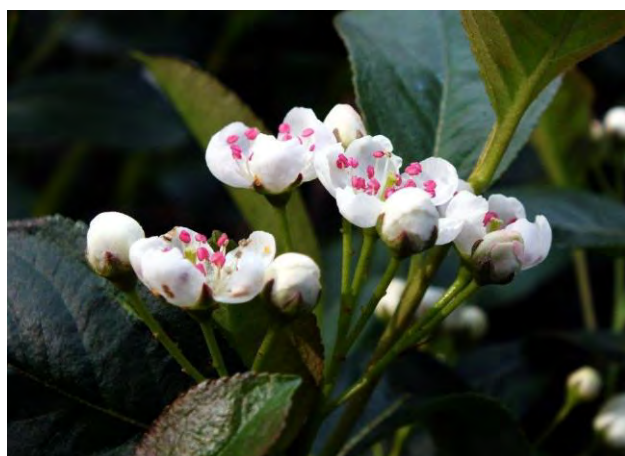
De pracht van heemplanten

Frank-Peter Scheenstra.

Eind mei ging een groepje liefhebbers op excursie naar het Jac. P. Thijssepark, een heempark van 5,3 hectare in Amstelveen. Het park stamt voor een deel uit begin jaren veertig en voor een deel uit eind jaren zeventig. Ontwerper Broerse heeft allemaal 'kamers' gecreëerd, waar met de boom-, struik-, kruid- en bodemlaag allerlei lijnen, verbindingen en doorkijkjes zijn gecreëerd. Het is de meest uitgebreide museumcollectie van inheemse planten in Nederland, bekend tot ver over de grenzen.

Wat was er te zien? Zweedse kornoelje prachtig in bloei. Een veld van tegenwoordig zeldzame Bosmuur. Wildemanskruid en Kievitsbloem (foto 1). De Eenbes en Christoffelkruid, stonden in bloei in de 'gifkamer'. Een veld met donkere Ooievaarsbek, Lavendelhei met bloemetjes als andromeda's. Ook de Zwarte Appelbes (foto 2) en een heel veld met teer zacht lichtgroene Bospaardestaarten wekten bewondering.

Meer info: www.thijssepark.nl. Foto's: Wil Heemskerk

Natuurbelevingen in Frankrijk en Spanje

Dineke Kistemaker en Kees Verweij

Ditmaal zijn we, in plaats van naar het noorden, eens een keer naar het zuiden getrokken. De laatste jaren was het weer in de periode van mei en juni niet altijd zo geweldig. Vandaar, dat we een keer ons heil in wat meer zuidelijke streken wilden zoeken.

Tegen het midden van mei trokken we met onze caravan via België naar het noorden van Frankrijk, waar we 's avonds aankwamen bij het dorpje Montigny-le-Roi onder Nantes in de buurt van de autosnelweg. Het dorpje ligt bovenop een heuvel en helemaal bovenaan lag de camping, volgens de campinggids op de fundamenten van een oud kasteel. Verder werd er al in de campinggids gewaarschuwd voor een steile en nauwe opgang en dat klopte inderdaad. Om de toegang van de camping te bereiken, moest je beneden een behoorlijk snelle aanloop nemen om met auto en caravan deze steile heuvel te kunnen bedwingen. Bovenop moest je ook tijdig weer snel afremmen, wilde je niet met het hele gevaarte door een slagboom denderen. Het lukte zowaar allemaal en we zochten een mooi plekje voor de nacht. Van zomerweer was echter geen sprake, want er vielen in die nacht nog behoorlijk wat buien bij een matige temperatuur. Maar wie weet zou het zuidwaarts wel wat beter worden.

De volgende morgen trokken we bijtijds weer weg, want we hadden nog een lange rit voor de boeg. Het doel was het plaatsje Le Rosier aan de rivier de Tarne, aan de zuidwest kant van de Cevennen. Even boven Lyon sloegen we rechtsaf, in de richting van Clermont Ferrand en deze weg was voor een gedeelte heel nieuw met tal van nieuwe tunnels. Soms waren de hellingen behoorlijk steil en moest onze auto behoorlijk sjoeren.

Tegen het einde van de middag kwamen we aan op de camping Municipal de Brouillet in het plaatsje Le Rosier. Het lag bepaald niet onaardig tussen steile heuvels en vormde een aardige uitvalsbasis voor enkele tochten over de zgn. causses, hoogvlakten, die door rivieren als de Tarne, de Jointe en de Gardon scherp doorsneden worden. Rijd je beneden langs een van deze rivieren, dan rijzen de berghellingen soms honderden meters loodrecht omhoog.

Vroeger huisden boven deze causses tal van verschillende gierensoorten, maar in de loop van de vorige eeuw stierven deze uit, omdat men kadavers niet meer liet liggen. Met succes zijn daar aan het begin van deze eeuw weer gieren uitgezet. Zeker de Vale gier heeft zich sindsdien met succes kunnen voortplanten. Dit gebeurde vanuit een soort gierenstation, dat nu ook dienst doet als voorlichtingscentrum, waar men alles over deze gieren te weten kan komen. In de directie omgeving zagen we tal van broedende gieren, terwijl steeds weer groepen gieren boven ons hoofd zweefden. De volgende dag regende het behoorlijk, maar tegen het einde van de middag werd het droog. Vanaf de camping gingen we in de buurt wat wandelen en op een gegeven ogenblik ontdekten we de eerste orchideeën als

Aapjesorchis, Poppenorchis, Spinnenorchis, Wit bosvogeltje en Vogelnestje. Nou, dat beloofde veel goeds. De volgende dag was het redelijk weer en op de plek waar we de orchideeën hadden gevonden, gingen we verder op onderzoek uit. Zo zagen we op een gegeven moment een vogel, die leek op een Fluitier, maar het toch niet was. Het bleek om een Bergfluitier te gaan. Later, onder het genot van een kopje koffie, zagen we al dadelijk een Steenarend in de lucht, even later gevolgd door enkele Slangenarenden, die kennelijk aan het baltsen waren. Zij maakten daarbij allerlei geluiden, die we nog nooit eerder gehoord hadden. De vreugde was groot, toen we even later een Monniksgier in de lucht zagen. Niet alleen de Vale gier maar ook de Monniksgier is enige tijd geleden in dit gebied geïntroduceerd. Na vele jaren hier afwezig te zijn geweest, weten zij zich met succes te handhaven en zich zelfs te vermeerderen. Een andere leuke ontmoeting was met de Kuifmees, die bijna vlak langs de weg zijn uitbundige trillers liet horen.

Vanaf deze plek kronkelden we naar boven, naar de zgn. Causse Noir. Daarboven kwamen we op een soort hoogvlakte terecht, die deels met dennenbossen was bedekt. Temidden daarvan lagen wat open stukken, die o.a. rijkelijk bedekt waren met de ook bij ons bekende Brunel, een helderblauwe lipbloemige. Helaas nog geen orchideeën, maar dat zou later nog gebeuren. Wel zagen we even later een groepje Vale gieren vlak boven onze hoofden voorbij zweven. Van dichtbij zijn het toch wel heel imposante vogels, die het formaat van een Zeearend benaderen. Even verderop zagen we de eerste orchideeën langs de kant staan. Toen we gestopt waren, bleek het vooral om de Harlekijnorchis te gaan. Maar daar bleef het niet bij, want toen we een stukje verder liepen, kwamen we ook de Aangebrande orchis tegen. Opeens kwamen we ook een oude bekende tegen, nl. het Hondskruid, dat over een paar weken ook in onze Coepelduinen te vinden is. En of dat niet genoeg was, vonden we ook nog enkele exemplaren van het Soldaatje en de Spinnenorchis. Al verder rijdend, viel ons een heel grote orchidee op, die in z'n eentje meer dan een halve meter boven het gras uitstak. Het bleek een Purperorchis te zijn met z'n rood-witte bloemen. Tussendoor hoorden we op verschillende plekken de Grauwe Gors en zowaar ook de bij ons zo bekende Boomleuwerik. Een vertrouwd geluid in dit Zuid-Franse land.

De volgende morgen maakten we een rit langs de kloven van de Jointe, een rivier die in Le Rosier samenvloeit met de Tarn. Op sommige punten krijg je werkelijk het idee, dat je beneden door de Amerikaanse Grand Canyon rijdt. Rotswanden rijzen soms honderden meters steil omhoog, waarbij je je maar heel nietig voelt.

Even voorbij het plaatsje Meyeries kronkelt zich een smalle weg steil omhoog naar de Causse Méjane. Eveneens een golvende hoogvlakte, die echter veel meer in cultuur gebracht is. Er tussenin liggen wel enige ruige velden en op één daarvan wisten we op een gegeven moment de Griel te spotten. Het was helaas nog ver weg,

zodat een mooie opname er niet inzat. Maar in ieder geval hebben we hem gezien en het is lang niet gemakkelijk hem in beeld te krijgen, want deze vogel is erg schuw en drukt zich bij onraad direct tegen de grond. Onderweg zagen we nog een Blauwe Rotslijster langs vliegen. In de verte zat nog een groepje Alpenkauwen tegen een helling. Volgens het boekje zouden nabij een klein dorpje Rotsmussen te zien zijn, maar ondanks een gedegen zoektocht lukte het ons niet ze in het vizier te krijgen. Wat we wel zagen was een Roodkopklauwier, die we later nog verschillende malen zouden tegenkomen. In de bosjes ontdekten we een Provençaalse Grasmus. Wat de orchideeën betreft, viel het aanvankelijk nogal tegen. Alleen enkele exemplaren van de Mannetjesorchis, maar toen we wat verderop reden, zagen we links van de weg verschillende

“Adam en Eva” Vlierorchis

bloemtrossen uit het gras omhoog steken. Opvallend was, dat deze bloemtrossen wel hetzelfde model hadden, maar dat de kleur varieerde van geel tot bijna roze en donkerrood.

Het bleek hier te gaan om de Vlierorchis, ook wel “Adam en Eva” genoemd, omdat ze wel duidelijk bij elkaar horen, maar toch heel verschillend van kleur zijn. Er stonden nog verschillende andere soorten orchideeën zoals de Spinnenorchis, de Aapjesorchis, de Harlekijnorchis, en de Mannetjesorchis.

Na zo’n weekje Cevennen vonden we het wel even genoeg en we vertrokken richting Spanje. We willen hierbij nog wel even vermelden, dat we heel veel plezier gehad hebben van de natuurgids over de Cevennen, die we uit te Jan Verwey-bibliotheek te leen hadden.

In Spanje streken we neer op de camping La Gaviota aan de baai van Rosas. We werden verwelkomd door Mariska de Graaff, die al geruime tijd op deze camping zat. De eerste avond de beste maakten we een rondje om de camping, dat al direct een aantal leuke soorten opleverde. Zo hoorden we al enkele Hoppen om ons heen. Op het strand zelf liepen enkele Steltkluten te foerageren in

de plasjes die er lagen. Naderhand bleek, dat ze in de buurt van deze plasjes broedden, want een week later zagen we ze met jongen lopen. Verder had er een aantal Kleine Plevieren op het strand gebroed, want op diverse plaatsen lagen er verlaten nestjes.

We liepen dwars door een soort rietmoeras, afgewisseld met enkele kleine grasvlakten. Regelmatig vlogen er de bontgekleurde Bijeneters rond, zo nu en dan afgewisseld door een Purperreiger. Mariska wist te vertellen, dat op één van deze grasvlakten een Griel te vinden was. Na enig zoeken zagen we er inderdaad eentje in de verte staan. Zoals gezegd zijn Grielen erg schuw en na een paar seconden drukte hij zich tegen de grond, waardoor hij nauwelijks meer te zien was. Even verderop zagen we de eerste Nachtzwaluw rondvliegen. Met het geluid op onze mobielen konden we er soms twee tegelijk naar

ons toe lokken. Na een poosje kwamen we in de buurt van de uitmonding van de rivier de Fluvia. Daar zagen we eerst een Woudaapje wegvliegen en even verderop zaten er liefst 5 Kwakken in een boom. Kennelijk was de familie Kwak net uitgevlogen. Andere reigersoorten, die we zagen zitten, waren de Purperreiger, de Koereiger en de Kleine Zilverreiger. Via een andere weg liepen we terug naar onze camping. Onderweg, in een klein bosje, zagen we een Velduil rondvliegen. Even verderop liepen tussen de Olijfbomen enkele Rode

Patrijzen. Zo al met al geen slechte avond.

De volgende dag trokken we per fiets zuidwaarts, om in een klein bosje de Kuifkoekoek waar te nemen. Mariska had hem daar al eens gezien. We brachten geruime tijd op deze plek door, maar helaas geen Kuifkoekoek. Wel troffen we een eindje verder een groepje Bijenorchissen aan, die daar prachtig in bloei stonden. Daartussen

Steltkluut met kuikens

stonden ook nog enkele exemplaren van het Hondskruid.

Even ten noorden van onze camping ligt een mooi natuurgebied. Parc Natural del Aiguamolls de l'Emporda genaamd. Er is daar een aardig bezoekerscentrum te vinden en de verwachtingen waren hoog gespannen. We hoorden wel veel Cetti's Zangers en Nachtegalen en in één van de plasjes zagen we een Ralreiger zitten. In het park zijn verder heel wat Ooievaars te vinden, die zich hier snel vermenigvuldigen. Net als in Nederland gaat het hier om Ooievaars, die een aantal jaren geleden geïntroduceerd zijn. Aan het eind liepen we langs en steile wand, waar tal van Bijeneters heen en weer vlogen. Bijeneters maken diepe holen in lemige wanden, waarin ze hun eieren uitbroeden. In de lucht lijken deze kleurrijke vogels een beetje op grote vlinders.

Even verderop, in de buurt van Rosas, ligt een andere gedeelte van het genoemde natuurgebied. Op de weg er naar toe zagen we twee Wespddieven lopen op een stoppelveld, terwijl langs een bomensingel enkele Scharrelaars heen en weer vlogen. Ook ontmoetten we nog een Roodkopklauwier, die op een struikje zat. Tegen het einde van ons verblijf aan de Spaanse kust maakten we nog een andere wandeling rond de camping en we stonden onderweg verbaasd van een groot aantal

donkerrode Tongenorichsen. Ook hier waren ze vergezeld van tal van exemplaren van het Hondskruid. Mariska wist te vertellen, dat hier vlak bij een Hop zat te broeden. We wachtten een poosje en we zagen regelmatig Hoppen langs vliegen er ergens onderin een Olijfboom wegduiken. Het bleek, dat het nest onderin deze boom zat tussen enkele wortels. Als je voorzichtig naderbij kwam kon je inderdaad de kleine Hopjes zien zitten.

Tongenorchis

We hadden oorspronkelijk het plan hierna naar de Spaanse Pyreneeën te gaan, maar op dat moment was het weer daar nog slecht en er lag bovendien heel veel sneeuw. Geen aantrekkelijk vooruitzicht om daar door de sneeuw te banjeren. Verder naar het zuiden was ook geen optie, want langs de kust was het weer ook nog onzeker met grote kans op onweersbuien. Dus daarom weer naar Frankrijk teruggekeerd, waar het weer begon op te knappen. Voordat we de reis naar Frankrijk ondernamen, hebben we het museum van Dali in Figueres en zijn voormalige woning in Portlligat bezocht. Een bijzonder leuke afwisseling tussen al die andere waarnemingen door.

We kwamen in de loop van de middag in de Camargue terecht, een uitgestrekt deltagebied op de plek, waar de Rhône in de Middellandse Zee uitmondt. We kozen voor de camping Clos du Rhône bij Saintes Maries de la Mer, waar we al twee keer eerder hadden gestaan. De directe omgeving was nauwelijks te

Hop, met het nest onderin een Olijfboom

herkennen, want in onze herinnering was het gebied rond deze camping omgeven door vele plasjes, waar o.a. Stelkluten, Kleine Zilverreigers en Flamingo's volop rondscharrelden. Nu was het een uitgebreide zandvlakte, waar bulldozers het terrein effenden voor de aanleg van parkeerplaatsen voor campers. De volgende dagen zat het weer ook bepaald niet mee, want het begon hevig te waaien. Een tochtje op de fiets zat er dus niet meer in. Wel kwamen we op deze camping Rien Sluijs en Cock Schrameyer met echtgenoten tegen, die ons nog enkele nuttige tips gaven. Toen na enkele dagen de wind begon af te nemen, hebben we nog een fietstocht ondernomen langs de zgn. westelijke Petit Rhône. Om deze route te bereiken, moesten we gebruik maken van een veerpont, de Bac de Sauvage genaamd, en langs deze route kwamen we diverse Koereigers in het land tegen. Langs rijstvelden liepen een Purperreiger, Koereigers, Kleine Zilverreigers en een Ralreiger. Hoppen kwamen we ook een paar keer tegen en een mooie verrassing was een Scharrelaar op een elektriciteitsdraad. Wat roofvogels betreft, zagen we twee Slangenarenden en later nog zowel de Zwarte als de Rode Wouw. De Orpheusspotvogel liet zich onderweg duidelijk horen, vaak vergezeld door de vele Graszangers, die we te horen kregen. Bij ons afscheid van deze camping kwam nog even de Kleine Zwartkop tevoorschijn.

Tegen het einde van onze reis maakten we nog een stop bij het plaatsje Anduse aan de Oostkant van de Cevennen. De camping ligt heel mooi langs de rivier de Gardonne. 's-Morgens vroeg ontdekte Dineke twee langs zwemmende Bevers. Opmerkelijk is dat Bevers

hier geen burchten maken, maar hun hol gewoon tussen de rotsblokken hebben. Langs de rivier vlogen regelmatig Kleine Zilverreigers en zowaar ook enkele Blauwe Reigers. Vanuit onze caravan waren we getuige van het voeren van jonge Grauwe Vliegenvangers, die ergens in een holte van een boom zaten. Erg vogelrijk is deze streek verder niet, maar wat plantengroei betreft des te interessanter. We hebben ons vooral op de orchideeën gestort en we wisten toch weer een aantal nieuwe soorten aan onze lijst toe te voegen. Een van de wandelingen van uit Anduse zal ons nog lang heugen vanwege het grote aantal orchideeën dat we onderweg hebben gezien. Opvallend was, dat we zo nu en dan een Zomertortel zagen en hoorden, een geluid, dat je helaas bij ons nauwelijks meer hoort. Tongenorchissen waren ook hier in grote getale aanwezig, evenals ook weer het Hondskruid en de Bijenorchissen. Andere soorten waren de Vliegenorchis, de Welkriekende nachtorchis, de Bergnatchorchis, honderden exemplaren van het Rood bosvogeltje, de Bokkenorchis, de Keverorchis, het Vogelnestje, de Aspergeorchis en ga zo maar door.

Al met al kwam er zo toch nog een aardig slot aan onze vakantie, mede vanwege de prachtige landschappen en nog een leuke waarneming van de Kleine Klapekster, bovenop één van de causses.

Het gaat hier nog maar om een bescheiden weergave van onze belevenissen, maar we hopen, dat u voldoende inspiratie hebt gevonden om ook eens in deze streken te gaan struinen.

Grauwe Vliegenvanger

Bijzondere planten in de Duin- en Bollenstreek in 2010-2012

Martien de Graaf & Jelle van Dijk

In 1995 publiceerde onze vereniging het boek "Flora van de Duin- en Bollenstreek". Hierin was een overzicht opgenomen van alle soorten (met hun groeiplaatsen) die tot dan toe in onze regio gevonden waren. In de jaren hierna zorgden wij met enige regelmaat voor aanvullingen op dit overzicht. Deze aanvullingen werden allen in "de Strandloper" opgenomen. De laatste twee overzichten dateren van juni 2008 (Strandloper 40e jaargang nr. 2) en september 2010 (Strandloper 42e jaargang nr. 3).

In die overzichten werd stevast opgemerkt dat veel nieuwe vondsten betrekking hebben op vestigingen in het zogenaamde urbane milieu. Hieronder verstaan we allerlei terreinen in woonwijken, zoals straten, muren, stortplaatsen, bouwterreinen en wegbermen. Na jaren van 'straatinventarisaties' in Amsterdam, publiceerde Ton Denters in 2004 een fraai boekwerkje getiteld "Stadsplanten, veldgids voor de stad". Veel soorten uit dit boek werden een jaar later opgenomen in de 23e druk van "Heukels' Flora van Nederland", de officiële flora van ons land. Natuurlijk werden hierna weer nieuwe soorten in het straatmilieu gevonden die (nog) niet in de Heukels' Flora te vinden zijn. Dat is ook bij enkele soorten uit de volgende bijdrage het geval.

In dit artikel wordt af en toe verwezen naar het floradistrict Hollands Duin. Voor het onderzoek van de wilde flora is ons land ingedeeld in verschillende districten en één daarvan heeft de naam "Hollands Duin", een gebied dat loopt van Monster (ten zuiden van Den Haag) tot IJmuiden met daarbij een flinke strook achterland waarin delen van het Groene Hart en de Haarlemmermeer vallen (zie www.floron.nl). Het is dus een veel groter gebied dan de boswachterij "Hollands Duin" van Staatsbosbeheer.

Nieuw voor de Duin- en Bollenstreek

Kaukasisch vergeet-mij-nietje *Brunnera macrophylla*
Deze plant is afkomstig uit de Kaukasus en begint de laatste jaren vanuit tuinen te verwilderen. De soort wordt nogal eens aangetroffen op vochtige, beschaduwde plaatsen, vaak onder hoge heggen. De plant is 30-50 cm hoog, met kleine, blauwe bloempjes. Kenmerkend zijn de eironde tot niervormige bladeren met hartvormige voet. Het is een vaste plant die bloeit van april tot in juni. In het Floron-district Hollands Duin vond MdG deze soort al in 47 km-hokken. In onze regio werd deze soort in de jaren 2010-2012 in 10 km-hokken aangetroffen, te weten in Hillegom (2011, blok 24-58-14; 2010, blok 25-51-11), Lisse (2010, blok 30-18-14), Noordwijkerhout (2011, blok 24-57-55; 2012, blok 24-57-54), Rijnsburg (2012, blok30-17-31), Sassenheim (2010, blok 30-18-42 en blok 30-18-51) en Voorhout (2011, blok30-17-44; 2012, blok 30-17-45).

Moeraswolfsmelk *Euphorbia palustris*

In juni 2012 vond MdG deze soort langs de grote vijver in de wijk Boechorst van Noordwijk-Binnen (blok 30-17-42). Enkele jaren geleden heeft de gemeente hier oever- en moerasplanten uitgepoot, waarbij onder andere Dotterbloemen en Moerasvarens te zien zijn. Ongetwijfeld is deze wolfsmelksoort toen met dit pakket meegekomen.

Zwaardrus *Juncus ensifolius*

Op dezelfde dag en op dezelfde plaats trof MdG ook enkele planten van de Zwaardrus aan. Deze soort dankt zijn bestaan op deze plaats ongetwijfeld ook aan de eerder genoemde actie van de gemeente. In ons land neemt deze Noord-Amerikaanse soort langzaam toe. Op enkele tientallen plaatsen is deze soort al aangetroffen. Of dit overal met aanplant zoals in Noordwijk heeft te maken, is niet duidelijk.

Tuinkaasjeskruid *Malva sylvestris* (vorm rosea)

Deze vorm van het Groot kaasjeskruid (met zeer donkere bloemen) wordt nog niet in Heukels' Flora genoemd, maar wel in het boek van Denters. Reeds tien jaar geleden vond JvD deze tuinplant langs de Vinkenweg bij Rijnsburg. Het Nationaal Herbarium was toen nog niet geïnteresseerd in de registratie van deze planten. In de afgelopen jaren vond MdG dit kaasjeskruid in 22 km-hokken van district Hollands Duin. Hiervan vielen er vijf in onze regio: Lisse (2010, blok 30-18-14), Noordwijkerhout (2010, blok 30-17-14), Noordwijk (2012, blok 30-17-41 en blok 30-17-51) en Voorhout (2012, blok 30-17-45).

Corsicaanse kerstroos *Helleborus lividus subsp. corsicus*

In de vorige aflevering van deze serie (Strandloper, september 2010) wordt Stinkend nieskruid als nieuwe soort voor de regio beschreven. Nadere bestudering van het materiaal maakte echter duidelijk dat het hierbij ging om bovengenoemde soort, die ook met de naam *Helleborus argutifolius* in tuincentra te vinden is.. In 2009 was deze soort dus al bekend in De Zilk (blok 24-58-13) en Voorhout (blok 30-17-45).

Deze forse tuinplant is afkomstig van het eiland Corsica en verwildert vooral in West-Nederland. Vanuit een tuin zaait een plant zich snel uit en kiemplanten worden spoedig tussen de trottoirtegels gevonden. Deze soort wordt 65 cm hoog en geeft al in januari lichtgroene bloemen. In strenge winters kan de plant bevroren. Karakteristiek zijn de grote getande bladeren. In de eerder genoemde boeken komt deze soort nog niet voor. Tot nu trof MdG deze soort in 53 km-hokken van district Hollands Duin aan, waarvan 16 in de Duin- en Bollenstreek (in alle dorpen één of meer vondsten).

Harige ratelaar *Rhynchospora alectorolophus*

De bermen van de randweg bij Voorhout zijn direct na aanleg (omstreeks 1998) door de gemeente ingezaaid met een wilde-bloemen-mengsel. Het is verrassend, hoe bepaalde soorten zich nog jaren weten te handhaven. Onderzoek door JvD in juni 2012 maakte duidelijk dat de duizenden ratelaars langs de wegen vooral betrekking hebben op de Harige ratelaar, een soort die van nature eigenlijk tot Zuid-Limburg beperkt is. Vermoedelijk staan hier dus al enige jaren duizenden Harige ratelaars. In meer recente jaren zijn ook elders in Voorhout bermen met wilde bloemen ingezaaid. Ook op deze plaatsen is de Harige ratelaar een talrijke verschijning.

Grote centaurie *Centaurea scabiosa*

In juni 2012 bleek in de berm van de zuidelijke randweg Voorhout (blok 30-17-55) een flinke groeiplaats van deze soort aanwezig te zijn. Deze zuidelijke soort (in ons land vooral bekend uit Zuid-Limburg) is ongetwijfeld met het gemeentelijke zaai pakket meegekomen.

Grote bevernel *Pimpinella major*

In juni 2012 trof JvD een tiental planten van deze soort aan op de hiervoor genoemde plek langs de zuidelijke randweg van Voorhout. Deze soort, vooral bekend in het rivierengebied, is hier ongetwijfeld ook met gemeentelijke ondersteuning beland. Dat nieuwelingen het hier soms lang uithouden, bewijst de Klavervreter, een zeldzame bremraap, die hier al jaren standhoudt.

Russisch vetkruid *Sedum kamtschaticum*

Deze verwilderde tuinplant wordt nog niet genoemd in het boek van Denters en de Heukels' Flora. In de handel wordt deze vetplant aangeduid met *Sedum kamtschaticum*, *Sedum ellecombianum* of *Sedum kamtschaticum subsp. ellecombianum*. Als Nederlandse naam tref je op het internet de namen Vetkruid of Russisch vetkruid aan.

Het gaat hier om een winterharde, laagblijvende vetplant (5-8 cm hoog) met fraaie gele bloempjes. De planten kunnen zowel op steen als op open grond voorkomen. Dit is vooral goed te zien op kerkhoven (Noordwijk, Noordwijkerhout)! Zoals de wetenschappelijke naam al aangeeft, is deze soort afkomstig uit NO-Azië. In de verslagperiode trof MdG deze soort aan op de volgende plaatsen: Noordwijkerhout (2010, blok 30-17-14; 2011, blok24-57-55), Noordwijk (2010, blok 30-17-32),

Hillegom (2010, blok 24-58-25), Lisse (2012, blok 30-18-22) en Voorhout (2011, blok 30-17-44; 2012, blok 30-17-45).

Steenrode orchis *Dactylorhiza incarnata subsp. coccinea*

Deze ondersoort van de Vleeskleurige orchis onderscheidt zich door de opvallend gekleurde, donkerrode bloemen en een bloeitijd die enkele weken later valt dan die van de gewone Vleeskleurige orchis. Pas sinds 2003 wordt deze ondersoort, vooral voorkomend in Groot-Brittannië, ook in het Nederlandse kustgebied waargenomen. Sinds 2010 heeft deze orchis zich in het Noordwijkse duingebied gevestigd. Het gaat om slechts 10-20 bloeiende planten.

Nieuw vindplaatsen van zeldzame soorten

Tongvaren *Asplenium scolopendrium*

Nog steeds vinden we nieuwe groeiplaatsen zoals in Noordwijk (Irisplein, blok 30-17-21; Parallelboulevard, blok 30-16-25) en Sassenheim (Teylingerlaan, blok 30-18-41). Aan de andere kant verdwenen er groeiplaatsen zoals in de Noordduinen, aan de Katwijksestraat (Noordwijk-Binnen) en op de muur rond de Algemene Begraafplaats van Noordwijk aan Zee.

Kogelduizendknoop *Persicaria capitata*

In augustus 2011 trof MdG deze soort aan in de Andellaan te N'hout (blok 30-17-14).

Muurzeepkruid *Saponaria ocymoides*

Dit fraaie plantje, bekend uit sommige tuinen, werd in 2000 voor het eerst verwilderd in ons gebied waargenomen (Strandloper 33e jaargang, nr 1). In de jaren 2010-2012 voegde MdG de volgende nieuwe groeiplaatsen toe: Sassenheim (2010, blok 30-18-51), Hillegom (2011, blok 24-58-15), Noordwijkerhout (2010, blok 30-17-25) en Noordwijk (2011, blok 30-16-25).

Maarts viooltje *Viola odorata*

In 2011 bleken tientallen planten van deze soort in de berm van de Herenweg ter hoogte van het sportpark in Noordwijkerhout te staan (blok 24-57-55).

Bonte wikke *Vicia villosa*

In augustus 2012 vond MdG op het terrein van Sint Bavo te N'hout een grote groeiplaats rond een stukje bos (blok 24-57-54).

Brede lathyrus *Lathyrus latifolius*

Deze soort verwildert regelmatig vanuit tuinen in het straatmilieu. De volgende groeiplaatsen werden door MdG genoteerd: Voorhout (2012, blok 30-17-45), Sassenheim (2012, blok 30-18-42) en Noordwijk (2012, blok 30-17-51).

Marjoleinbekje *Chaenorhium organifolium*

Dit nog steeds zeldzame stadsplantje werd door MdG op twee plaatsen in ons werkgebied gevonden: Voorhout

(2011, blok 30-17-44) en Noordwijk (2012, blok 30-17-31).

Klein liefdegras *Eragrostis minor*

Het Straatliefdegras heeft zo langzamerhand alle stoepen en trottoirs in de regio veroverd, maar dat geldt zeker niet voor het Klein liefdegras. Tijdens zijn onderzoek naar de 'straatflora' trof MdG deze soort toch meer aan dan verwacht, namelijk in 19 km-hokken in het studiegebied omschreven in de "Flora van de Duin- en Bollenstreek" uit 1995.

Plat beemdgras *Poa compressa*

Dit grasje trof MdG in juli 2011 aan op enkele plaatsen van het bedrijventerrein 't Heen in Katwijk (blok 30-26-25). In augustus 2012 kon JvD vaststellen dat de groeiplaats bij station Lisse nog steeds bestaat.

Grote windhalm *Apera spica-venti*

In 2012 werd er heel wat grond verplaatst naast de Geversbaan aan de Gooweg (Noordwijk), in verband met de aanleg van een nieuwe watergang. Op het gronddepot was in 2012 veel Windhalm te bewonderen. Of dit gras daar was ingezaaid is niet bekend.

Slaapkamergeluk *Soleirolia soleirolii*

Dit plantje werd door MdG in september 2011 waargenomen in Voorhout (blok 30-17-44). Dit zeldzame plantje is nogal eens te vinden tussen stenen van paden in beschaduwde tuinen.

Peperkers *Lepidium latifolium*

Langs de trekvaart tussen Voorhout en de Postbrug bevindt zich al vele jaren een flinke groeiplaats van de Peperkers. De zichtbaarheid hiervan wordt sterk beïnvloed door het mairegime ter plaatse. Vanaf 2010 groeien ook aan de oostzijde van de weg, dus langs het fietspad, enkele planten (blok 30-17-53). Van de oude groeiplaats, langs de trekvaart bij station Lisse, is al jaren niets meer te zien.

Late stekelnoot *Xanthium strumarium*

In de oudere flora's wordt deze soort Oeverstekelnoot (*Xanthium orientale*) genoemd. Onder die naam werd deze soort reeds eerder voor onze regio genoemd, namelijk in de jaren 1996-1998 in Lisse, Hillegom en Noordwijkerhout. In augustus 2011 vond MdG enkele exemplaren op bedrijventerrein Klei-Oost te Noordwijk (blok 30-27-11).

Mansbloed *Hypericum androsaemum*

In 2003 werd dit struikje voor het eerst verwilderd aangetroffen in Hillegom. Hierna volgden maar weinig nieuwe vondsten. In 2011 trof MdG deze soort aan op het terrein van Willem van den Bergh in Noordwijk (blok 30-16-55).

Venkel *Foeniculum vulgare*

Na de eerste melding in 2005 (Strandloper 39e jaargang, nr 2) vond MdG deze soort in de periode 2010-2012 nog in de km-hokken 30-17-32, 30-17-44, 30-17-45 en 30-17-54. Het gaat hier om verwildering in en buiten tuinen.

Grote waternavel *Hydrocotyle ranunculoides*

In 2010 trof MdG deze soort aan in vaarten bij de Lageweg in Katwijk (blok 30-27-11). In augustus 2012 ontdekte JvD een enorme groeiplaats in de Maandagsche Watering bij Kloosterschuur (blok 30-17-52). Reeds enkele dagen na het doorgeven aan het speciale meldpunt voor deze 'pestsoort' kwam het Hoogheemraadschap de planten verwijderen.

Moeraswespenorchis *Epipactis palustris*

In 2010 ontdekte Herbert Lange een bloeiende plant op het terrein van de Noordwijkse Golfclub (blok 24-57-34). De plant stond op een vrij droge, op het westen gerichte helling. In 2011 vond Mariska de Graaff een groeiplaats met wel 50 ex. langs een waterkant in de wijk Oosthout in Voorhout (blok 30-17-54). Het resultaat van een uitsteekactie elders?

Brede wespenorchis *Epipactis helleborine subsp. helleborine*

In 2012 vond MdG enkele planten op het terrein van Willem van den Bergh (blok 30-16-55) en ook op de vroegere parkeerplaats van het Zilveren Kruis aan de Gooweg (blok 30-17-32).

Bijenorchis *Ophrys apifera*

In 2010 doken negen bloeiende planten op in een wegberm bij N'hout (blok 30-17-14). Deze werden op enkele na uitgestoken! Een jaar later kwamen er nog enkele planten op, die vervolgens allen door een 'liefhebber' werden meegenomen.

Hondskruid *Anacamptus pyramidalis*

Van deze soort is bekend dat ze buiten het bekende gebied in de Coepelduynen (soms meer dan 1000 ex.) zomaar buiten het duingebied kan opduiken. In juli 2010 vond JvD een fors exemplaar in de berm van de N206 bij Ruigenhoek (blok 24-58-31).

Zeewolfsmelk *Euphorbia paralias*

Deze soort is in ons land alleen in de duinen van Voorne overall te vinden. Elders is het een zeldzame soort. In 2010 was een forse plant te bewonderen in de zeereep langs de Wilhelminaboulevard ter hoogte van het Gat van Palace (blok 30-16-25). In 2013 waren hier acht kiemplanten te zien.

Gevlekt longkruid *Pulmonaria officinalis*

In 2011 vond MdG enkele groeiplaatsen in N'hout (blok 30-17-14). Buiten het urbane gebied trof JvD in april 2012 een bloeiende plant aan in het hellingbos langs de Duinweg (blok 24-57-52).

Gele maskerbloem *Mimulus guttatus*

Sinds 2007 is deze fraaie oeverplant te bewonderen langs de watergangen in het Noordwijkse middengebied. Recentelijk is dat ook het geval in de wijk Boechorst. In Voorhout trof MdG in 2011 deze soort aan langs de Schoutenlaan (blok 30-17-45).

Alsemambrosia *Ambrosia artemisiifolia*

Deze 'hooikoortsplant' is af en toe te zien op uiteenlopende plaatsen. Door MdG werden de volgende vindplaatsen toegevoegd: Noordwijk (2010, blok 30-17-41 en blok 30-27-11) en Katwijk (2010, blok 30-26-15).

Zandambrosia *Ambrosia psilostachya*

In 2012 trof MdG deze soort aan tussen straattegels midden in Voorhout (blok 30-17-53). Zandambrosia is talrijk langs enkele wegen aan de noord- en zuidkant van Noordwijk aan Zee.

Bleke morgenster *Tragopogon dubius*

In september 2012 trof MdG meerdere planten aan tussen straattegels in 't Heen te Katwijk (blok 30-26-25).

Duits viltkruid *Filago vulgaris*

In juni 2011 zag MdG in een sterk verwaarloosde tuin in N'hout (blok 30-17-14) vele exemplaren in bloei staan. Andere planten stonden hier niet!

Geel duizendblad *Achillea filipendulina*

Deze bekende tuinplant, die vroeger veel bij Rijnsburg werd gekweekt, prijkte in 2009 op de lijst van nieuwe soorten voor onze regio. In 2010 vond MdG deze soort in Sassenheim (blok 30-17-55). Van een echte opmars is nog geen sprake en in zowel het boek van Denters als in de Heukels' Flora is deze soort nog niet te vinden.

Gevlamde fijnstraal *Conyza bonariensis*

Na de eerste vondst in 2008 is deze soort op nog enkele plekken aangetroffen. Door MdG werden de volgende locaties toegevoegd: Noordwijk (2011, blok 30-16-35; 2012, blok 30-27-11), Rijnsburg (2011, blok 30-27-21; 2012, blok 30-27-22) en Katwijk (2010, blok 30-26-25 en blok 24-58-25).

Hoge fijnstraal *Conyza sumatrensis*

Ook deze soort werd in 2008 en 2009 voor het eerst in onze regio gevonden (meteen al in zes km-hokken). Hierna is deze soort door MdG op nog meer plaatsen gevonden (in 9 km-hokken, gelegen in De Zilk, Hillegom, Noordwijkerhout, Noordwijk, Lisse en Sassenheim).

Franjekelk *Tellima grandiflora*

Na een eerste vondst tussen het plaveisel in Voorhout in 2005, volgde in 2012 een vondst (door MdG) langs een sloot aan de Frank van Borselelaan te Voorhout (blok 30-17-45).

Geelwitte helmbloem *Pseudofumaria alba*

In 2012 vond MdG enkele planten aan de Lageweg in Katwijk (blok 30-26-25).

Ruig klokje *Campanula trachelium*

Tussen de straatstenen van de Willem Wassenaarlaan in Sassenheim (blok 30-18-42) vond MdG in 2012 enkele exemplaren van deze soort.

Voorjaarshelmkruid *Scrophularia vernalis*

In het voorjaar van 2012 vond MdG in 't Heen te Katwijk (blok 30-27-21) enkele bloeiende planten. Deze soort was tot dan toe alleen uit de duinen bekend.

Slijkgroen *Limosella aquatica*

In 1991 en 1992 groeide dit plantje in een droogvallend plasje in het toen nog lang niet volgebouwde bedrijventerrein 't Heen in Katwijk. Verbazingwekkend was het om in de zomer van 2010 te zien dat vrijwel het gehele Weitje van de Blauwe Paal (in de Amsterdamse Waterleidingduinen) door dit zeldzame plantje met een 'groene mantel' overdekt was. Het moet om honderdduizenden plantjes zijn gegaan. Merkwaardig dat in de zomer van 2013 hier niets meer van terug te vinden was!

Donkere ooievaarsbek *Geranium phaeum*

Deze tuinplant verwildert af en toe langs wegen en op ruderaal plaatsen. In 2012 trof JvD een forse plant aan op het uitkijktje bij natuurgebied "de Watersnip", gelegen bij Klei-Oost (blok 30-27-11).

Wollige munt *Mentha x rotundifolia*

In 2012 groeiden tientallen planten op het eilandje van de waterspeeltuin van Sint Bavo te Noordwijkerhout (blok 24-57-54). Bij de herinrichting van dit eilandje in 2013 is deze groeiplaats geheel verdwenen, evenals de groeiplaats van zo'n 50 Rietorchissen.

foto's Corsicaanse kerstroos en Russisch vetkruid van het internet de andere foto's van Jelle van Dijk.

Schelpdieren van het Nederlandse Noordzeegebied - Ecologische atlas van de mariene weekdieren (Mollusca)

Wim Kuijper,

Kort geleden is er een prachtig boek verschenen over de zeeschelpdieren van Nederland. Hierin zijn o.a. de resultaten verwerkt van de strandwacht Katwijk – Noordwijk. De strandwacht is een groep mensen die wekelijks enkele km strand bekijkt op aangespoelde zeedieren. Hierdoor wordt vastgelegd welke soorten er nieuw op het strand aanspoelen en welke verdwenen zijn. De vondsten geven een indruk van de veranderingen in de fauna van het kustgebied voor Katwijk - Noordwijk.

Redactie: Rykel de Bruyne, Sylvia van Leeuwen, Adriaan Gmelig Meyling, Rogier Daan.
Totaal aantal auteurs: 18.
Formaat: 22,5x30 cm (gewicht: 2,4 kilo)
Aantal pagina's: 416
Uitvoering: gebonden, harde kaft, volledig in kleur gedrukt
Uitgave van: Tirion Natuur en Stichting ANEMOON
Prijs: € 49,95

Voor het eerst compleet beeld van alle Nederlandse zeeschelpdieren

In juni 2013 werd tijdens een symposium in het Naturalis Biodiversity Center (Leiden) het boek "Schelpdieren van het Nederlandse Noordzeegebied - Ecologische atlas van de mariene weekdieren (Mollusca)" gepresenteerd. Voor het eerst is nauwkeurig en volledig in kaart gebracht welke schelpdieren (weekdieren: Mollusca) er in de Nederlandse zoute en brakke wateren voorkomen.

Nederlandse schelpdierfauna zeer gevarieerd

Uit de atlas blijkt dat sinds 1900 maar liefst 255 soorten levend in Nederland zijn gevonden. Van bekende soorten als oesters en mossels, tot zeldzaamheden en nieuw in de Noordzee ontdekte soorten. Van kortlevende mini-mosseltjes en anderhalve millimeter grote slakjes, tot fikse roofslakken en eeuwen oud wordende tweekleppigen. Met daarnaast tientallen zeenaaktslakken en inktvissen, in de meest prachtige vormen en kleuren. Gebieden met een bijzondere schelpdierfauna zijn de Klaverbank, Doggersbank, Oestergronden en de Oosterschelde. In de Waddenzee is de variatie aan soorten kleiner, maar hier vormen de grote aantallen schelpdieren een waardevolle voedselbron voor vogels en vissen. "Nederland heeft een prachtige mariene natuur, waar we trots op zijn en die de moeite van het behouden waard is", aldus Stichting ANEMOON, initiatiefnemer van het project. Naast de 18 auteurs werkten alle mariene onderzoeksinstituten, musea en honderden vrijwilligers aan het project mee.

Degelijk naslagwerk

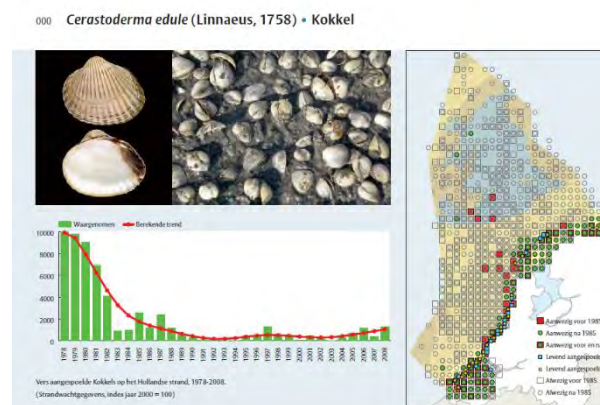
De atlas is een degelijk naslagwerk geworden, waarin alle 255 Nederlandse soorten worden behandeld en afgebeeld met veel unieke onderwateropnamen. Hun uiterlijk, leefwijze, habitatvoorkeur en verspreidingsgebied worden beschreven. De verspreidingskaarten hebben betrekking op het hele Nederlandse Continentale Plat (NCP; in totaal anderhalf keer het Nederlandse vasteland) en alle kustwateren, inclusief de Delta en de Waddenzee. Veranderingen in de tijd en seizoenspatronen zijn samengevat in grafieken en er is ruime aandacht besteed aan bedreigingen en bescherming.

Schelpdierfauna sterk veranderd

Uit de atlas blijkt dat de Nederlandse schelpdierfauna in zee sterk veranderd is. Sinds 1985 zijn 20 soorten niet meer teruggevonden, terwijl 49 nieuwe soorten werden ontdekt, waaronder diverse door sportduikers ontdekte zeenaaktslakken. Niet-inheemse soorten (exoten) zoals de Japanse stekelhoren en Amerikaanse oesterboorder kwamen mee met ballastwater in schepen. Enkele soorten hebben hun areaal vanuit het zuiden uitgebreid. Zorgwekkend is dat grote, langlevende schelpdieren en ook diverse "gewone" inheemse tweekleppige schelpdieren van de Noordzee achteruit zijn gegaan. Ook diverse soorten van kwelders en brak water namen af.

Nog veel te ontdekken

Van onze zeenatuur is veel minder bekend dan van die op het land. Er zijn in de Nederlandse Noordzee diverse plaatsen die nog nooit onderzocht zijn. De "zee aan kennis" over deze dieren die wel bekend is, is nu in dit boek gebundeld en ontsloten voor een breed publiek.

Uit het boek(verkleind!): aantal Kokkels op de Hollandse stranden

Jonge Torenvalken geringd

Rob Jansson

In juni kregen we bericht van een familie uit Noordwijkerhout dat zij een nest Torenvalken op het land hadden. 'Vorig jaar heeft een stel er vijf jongen grootgebracht. Dit jaar zitten er weer vijf jongen in die al twee weken oud zijn. Mogelijk hebben jullie interesse om deze vogels te ringen', schreven ze in de mail.

Hier had ik wel oren naar, maar ik werk samen met 'roofvogelringers' die alleen mogen ringen in Noord-Holland. Uiteindelijk vond ik nog net op tijd een ringer die hier mag ringen. Als de jongen te groot zijn, is ringen niet meer mogelijk, omdat ze anders uit de kast springen. Als ze te jong zijn is het geslacht weer erg lastig te bepalen.

Van te voren ben ik even gaan kijken om de situatie in te schatten. Ze bleken ruim twee weken oud te zijn en inmiddels bleek dat het vijfde jong het niet gered had.

Direct die avond heb ik de ringer gebeld en besloten de volgende avond te ringen.

Vier ker gezonde dikke jonge Torenvalk dames werden voorzien van een ring met elk hun eigen nummercombinatie, uitgegeven door het Vogeltrekstation Wageningen.

Eenmaal ingevoerd in de database Griel zijn de biometrische gegevens (zoals gewicht en diverse maten die zijn opgenomen tijdens het ringen) op te vragen zodra een vogel ergens gevonden wordt. Men kan onderzoek doen middels die gegevens. De ringer wordt op de hoogte gesteld en uiteraard ook de 'adoptie-familie' in Noordwijkerhout.

De soort heeft het de laatste jaren niet zo heel makkelijk. Het is te hopen dat we niet de fors dalende stand in Engeland achterna gaan. Men tast eigenlijk nog in het duister waar dat door komt. Onderzoek is dus gewoon hard nodig.

Dit stel begon dit jaar met vijf jongen, maar de kleinste heeft het niet gered. Ondanks het slechte voorjaar (en een slechte voorzomer) en de daarmee gepaard gaande lage muizen- en insecten stand, lukte het ze toch vier jongen groot te brengen. Opvallend was dat er veel jonge vogels tussen de prooiesten lagen, bij gebrek aan muizen waarschijnlijk.

Nu ik dit schrijf (half augustus), zijn er landelijk positieve berichten omtrent het broedsucces van de Torenvalk. Na een slechte en late start hebben veel stelletjes toch de achterstand weten in te halen en zijn er gelukkig aardig wat jongen uitgevlogen. Ook 'onze meiden' zijn vier weken na het ringen succesvol uitgevlogen.

OORTJES

Op een trektochtje, dit voorjaar, langs de Franse kust, kwamen we op een camping op een van de Franse Atlantische eilanden terecht. Een jaar of tien-vijftien geleden stonden we op dezelfde camping, onder een boom waarin jonge Ransuilen zaten. Je raadt het al, ze zaten er weer en ze lieten zich horen ook! Het roepen om voedsel was niet van de lucht. Toch moesten ze, tot het donker, werd wachten voor de ouders met een muisje aan kwamen vliegen. Van de vorige keer kan ik me dat niet meer herinneren, maar nu werden de twee jongen een bezienswaardigheid. De halve camping, inclusief de eigenaar, kwam zo nu en dan kijken en luisteren. 'Het zijn van die uilen met oortjes', probeerde ik hen in mijn beste Frans uit te leggen.

Over uilen gesproken: in 1990 kwam er een boekje uit over de uilen van de Amsterdamse Waterleidingduinen: *Uilen in de duinen*. Fred Koning en Gert Baeyens vertellen hierin over hun belevenissen met onder andere de Ransuil. Het aantal broedgevallen van deze vogels was bij het uitkomen van het boek al gehalveerd ten opzichte van tien jaar daarvoor. Ik ben bang dat dit nu vrijwel nihil is. De komst van de Havik in het duin betekent een verrijking, maar een aantal vogels, waaronder de uilen, betalen hiervoor de tol.

Ransuilen zijn kennelijk gemakzuchtige vogels; ze maken zelf geen nest, maar prefereren oude nesten van Eksters en Zwarte Kraaien. Ze hebben daarbij een voorkeur voor dennen en meidoorns. Wat betreft de dennen; ik herinner me nog goed een bezoek aan het dennenbos dat ooit in de Zuidduinen stond. Een van de toen jongere vogelaars, ik dacht dat het Jaap Vink was,

leidde ons langs verschillende nesten van Ransuilen. Kom daar nu nog maar eens om!

Ransuilen kunnen, dood of levend, soms rare omzwervingen maken. Ooit vond ik er een in de Flevopolder, kennelijk doodgereden.

Het beest werd door Johan Moerkerk vakkundig opgezet en stond bij mij in de kast. Totdat een vriend van me, ik zal zijn naam niet noemen, de uil leende voor een les op de jeugdclub. Net zoals het wel met een uitgeleend boek gaat, ik zag het beest nooit meer terug. Jaren later kwam ik de uil weer tegen, nu in de kast van mijn vriend. Voor de goede orde: mijn vriend vertelt hetzelfde verhaal, waarbij hij de oorspronkelijke eigenaar is.

Om nog even op de uilen in Frankrijk terug te komen: de twee jongen maakten een leven als een oordeel.

Dag en nacht waren ze wat dat betreft actief. Dat doet me denken aan een praatje dat ik ooit met Arie Barnhoorn had.

Arie die, samen met Ben Hoek, het oude natuurcentrum keurig in de verf hield, had een nest met jonge uilen in de Noordduinen ontdekt. Hij legde me uit waar het ongeveer was en zei erbij: 'Je kan ze niet missen, ze krijsen als jonge biggen.'

W. Andelaar

Waarnemingen april, mei en juni 2013

Peter Spierenburg

Waarnemingen zijn overgenomen van:

www.waarneming.nl.

Hier is een volledig overzicht te vinden van de vogels die deze maanden in ons waarnemingsgebied zijn waargenomen.

Voorjaarstrek ontregeld

Het zal niemand ontgaan zijn dat we een bijzonder voorjaar hadden. Tot in juni bleef het te koud voor de tijd van het jaar. De voorjaarstrek en aankomst van zomergasten verliep helemaal anders dan in andere jaren.

De voorjaarstrek van zeevogels was flink vertraagd. In de eerste week van april vlogen er grote aantallen **Roodkeelduikers** en **Zwarte Zee-eenden** langs de zeetrekhut. In andere jaren zijn deze al lang vertrokken rond deze tijd. De 134 **Roodkeelduikers** op 4 april betekende een nieuw uurrecord voor de maand (was 11). Meer dan 1000 **Zwarte Zee-eenden** vlogen er in de eerste dagen van april dagelijks langs de zeetrekhut, met een maximum van 1664 op 3 april (JD). Een goede dag voor eenden was 6 april met 765 **Smienten** en 362 **Wintertalingen** (JD). Opvallend waren ook de grote aantallen **Alken**. De telling van 2 april bracht aantallen die je eerder midden in de winter zou verwachten: meer dan 1300 alken/zeekoeten vlogen er langs, waarschijnlijk grotendeels Alken. Hier bovenop kwam nog eens massale trek van meeuwen. Topdagen waren 6 april (3242 **Kokmeeuwen**) en 9 april (812 **Stormmeeuwen** en 1206 **Kokmeeuwen**). De trek vindt normaal meer gespreid plaats in maart, maar was door het koude weer opgeschort. Als de drang om de broedgebieden te bereiken uiteindelijk te sterk wordt, is de verplaatsing ineens massaal. Hetzelfde gebeurde met de **Bruine Kiekendief**. Veel Nederlandse broedvogels zoeken normaal eind maart de broedgebieden op. Op 9 april was er een uitzonderlijke trek golf langs de kust, van vogels die zich alsnog naar hun broedgebieden haastten. In Noordwijk vlogen 16 Bruine Kiekendieven langs de zeetrekhut.

Waar blijven de zomergasten?

Na de massale verplaatsingen van begin april, kwam de voorjaarstrek zowel boven zee als boven land op een laag pitje te staan. We merkten dit vooral ook aan de aankomsten van de zomergasten. Begin maart hadden we een paar warmere dagen en de soorten

van het vroege voorjaar zoals **Grutto**, **Lepelaar**, **Tjiftjaf** arriveerden normaal op tijd. Maar de aanhoudende kou maakte het voor deze voorhoede moeilijk. De eerste Tjiftjaf was er al op 2 maart (CZ), maar de eerste zingende vogel liet zich pas op 3 april horen (JF). In welke jaren maak je mee, dat je in maart geen Tjiftjaf hoort? Van een aantal soorten komt de voorhoede normaal tussen eind maart en half april aan. Vooral dezen waren dit jaar veel later dan anders. De reden was dat de doorgang in Zuid-Europa langdurig werd geblokkeerd door slecht weer. Bovendien hadden vogels eerder al te kampen gehad met stofstormen boven de Sahara. Over de hele linie bleven de Afrikatrekkers weg: **Zwartkop**, **Fitis**, **Boerenzwaluw**, **Gele Kwikstaart**, **Boompieper**, **Gekraagde Roodstaart** en **Nachtegaal**. Pas toen in het midden van de maand de blokkade van slecht weer in Zuid-Europa verdween arriveerden ze uiteindelijk. Bijzonder was dat ze daarbij bijna werden ingehaald door de golf van late zomergasten. Op veel plaatsen in Nederland waren de **Gierzwaluwen** relatief vroeg en veel waarnemers maakten voor het eerst van hun leven mee dat ze de eerste zingende Fitissen tegelijk met de eerste Gierzwaluwen hadden! Met de tegenslag onderweg en de koude omstandigheden bij aankomst, is het de vraag of alle vogels hun broedgebieden in goede conditie hebben kunnen bereiken. Er waren dit jaar opvallend weinig **Sprinkhaanzangers** en ook de **Boerenzwaluwen** lijken niet op volle sterkte terug gekomen te zijn. De **Kieviten** gingen pas laat broeden en voor de **Blauwe Reiger** was het een desastreus jaar met nauwelijks vogels in de broedkolonies in Offem en Klein-Leeuwenhorst.

Boerenzwaluw

Natuur fotografie Jos Zonneveld

Aankomst zomergasten 2013

soort	gemiddelde vroegste aankomst 1989-2012	vroegste aankomst ooit	aankomst 2013 rood - late aankomst groen - vroege aankomst	
Grutto	25 feb	2 jan 10	4 mrt	JD
Tjiftjaf	2 mrt	overwint.	2 mrt	CZ
Witte Kwikstaart	6 mrt	overwint.	overw.	RR
Roodborsttapuit	7 mrt	overwint.	8 mrt	CZ
Lepelaar	19 mrt	31 jan 98	8 mrt	HV
Zwarte Roodstaart	20 mrt	overwint.	8 mrt	JD
Zomertaling	23 mrt	4 mrt 73	23 mrt	CZ
Tapuit	25 mrt	8 mrt 88	1 apr	PH
Zwartkop	25 mrt	overw.	overw.	AM
Fitis	27 mrt	11 mrt 01	14 apr	PH
Boerenzwaluw	1 apr	19 mrt 96	8 apr	EH
Grote Stern	2 apr	10 feb 01	18 mrt	JD
Boompieper	3 apr	14 mrt 08	9 apr	MM
Visdief	6 apr	11 mrt 05	30 mrt	JD
Gele Kwikstaart	6 apr	13 mrt 95	8 apr	JWi
Gekraagde Roodstaart	8 apr	23 mrt 96	8 apr	AM
Beflijster	10 apr	25 mrt 03	9 apr	RG
Oeverzwaluw	12 apr	4 apr 92	13 apr	CZ
Nachtegaal	12 apr	31 mrt 04	14 apr	PH
Sprinkhaanzanger	12 apr	2 apr 93	14 apr	CZ
Blauwborst	13 apr	2 apr 09	13 apr	RG
Grasmus	15 apr	10 apr 05	14 apr	MD
Kleine Plevier	16 apr	4 mrt 09	21 mrt	HV
Koekoek	16 apr	4 apr 99	19 apr	RD
Braamsluiper	17 apr	27 mrt 75	19 apr	CZ
Huiszwaluw	18 apr	2 apr 99	14 apr	EH
Boomvalk	19 apr	22 mrt 83	25 apr	EH
Gierzwaluw	19 apr	30 mrt 10	25 apr	AM
Paapje	21 apr	14 mrt 91	19 apr	RG
Zomertortel	24 apr	20 mrt 05	28 apr	PS
Tuinfluitier	26 apr	15 apr 58	1 mei	HV
Kleine Karekiet	3 mei	15 apr 79	5 mei	KV
Wielewaal	12 mei	26 apr 69	15 mei	JS
Spotvogel	14 mei	28 apr 77	25 mei	MK
Bosrietzanger	15 mei	1 mei 96	8 mei	EH

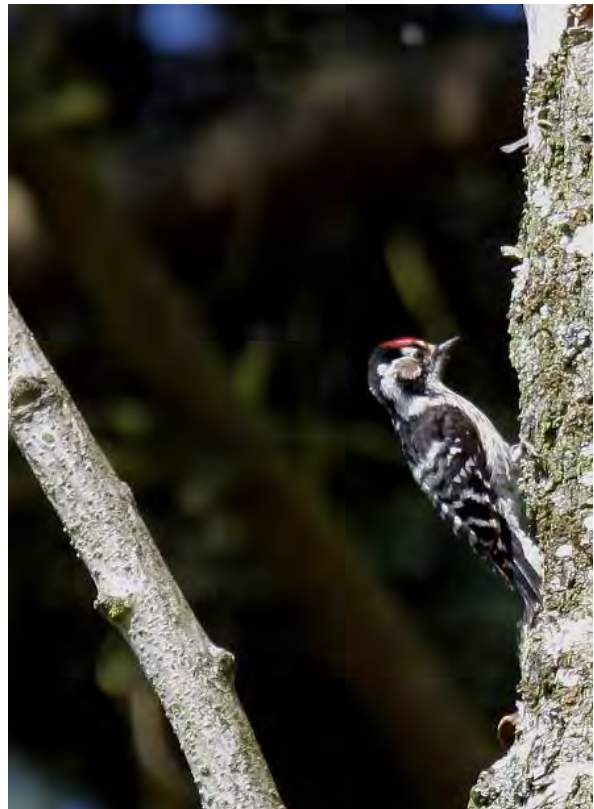
Huiszwaluw foto: Jan Hendriks

Atlas goed op streek

Dit broedseizoen was het eerste van het landelijke atlasproject van SOVON. Rond Noordwijk hebben we een goede start gemaakt met 4 atlasblokken die dit jaar zijn onderzocht (JD, MK, AS, PS). Daarnaast liepen ook de BMP tellingen gewoon door. In 2004-2008 hebben we voor de laatste keer het hele waarnemingsgebied onderzocht. Met het atlasproject kwamen we nu op veel plekken weer voor het eerst terug. Een mooie gelegenheid om eens te kijken hoe een aantal soorten zich ontwikkelt. Hier een eerste indruk, vooruitlopend op de definitieve uitwerking van de resultaten.

Eén van de eerste dingen die in het oog springen, is de opmars van de **Blauwborst**. In de periode 2004-2008 zaten er rond de twee territoria in de AWD, op natte plekken in de Van Limburg Stirum Vallei. In 2011 en 2012 was er een territorium op een verrassende plek, in bollenland in de Hooogeveense Polder. Een eerste teken dat de soort zich uitbreidt. Die lijn zet zich nu door met een geslaagd broedgeval in de Elsgeesterpolder. In de AWD blijkt de soort ook prima droge terreinen te kunnen koloniseren. In totaal waren er rond de 7 territoria, inclusief één in De Blink.

De bosvogels blijven het goed doen. Weliswaar heeft de **Glanskop** zich niet verder uitgebreid, maar de **Boomklever** heeft zich op spectaculaire wijze gevestigd in de binnenduinrand. Hier was hij tot nu toe altijd afwezig. Het randje loofhout aan de duinvoet bleek voldoende voor 4-5 paar om te nestelen en jongen groot te brengen. Toen de jongen bijna op uitvliegen stonden, bleken de boomholtes, waarin de nesten zaten, vrij gemakkelijk te vinden. De abeel was de favoriete nestboom. Twee van de drie gevonden nesten daarin, goed herkenbaar omdat Boomklevers de holtes ter bescherming deels dichtmetselen met modder. Ook **Kleine Bonte Specht** (3 paar) en **Appelvink** (3-4 paar) lijken zich stevig gevestigd te hebben in de binnenduinrand en de landgoederen. De **Gekraagde Roodstaart** zit nog steeds in de lift. Dit blijkt niet alleen uit de BMP tellingen in de AWD, maar ook uit de aanwezigheid van drie territoria ten zuiden van de Langevelderslag in het naaldbos in de Noordduinen. Twee territoria van **Grauwe Vliegenvanger** (Nieuw-Leeuwenhorst en naaldbos in de Noordduinen) zijn ook goed nieuws, want deze soort is dun gezaaid in onze regio. Andere verrassingen waren een territorium van een **Dodaars** in de AWD, in de vallei van het Weitje van de Blauwe Paal en in het Langeveld. In dit laatste gebied hebben zich in de rietkragen rond de duinbeek en -poelen inmiddels ook meerdere **Rietgorzen** en **Kleine Karekieten** gevestigd.

Kleine Bonte Specht AWD 28 mei © R. Bedding en A. van Dievenvoorde

Engelse Kwikstaart Polder Hoogeweg 25 juni © Marc Kolkman

Sommige soorten zitten landelijk in een neergaande trend en het is elk jaar weer spannend of ze zich weten te handhaven. De **Engelse Kwikstaart** zit er nog steeds. Door het atlasonderzoek bezoek je plekken waar je normaal niet komt en dit leverde, toch wel onverwacht, 4 locaties met in totaal 5 broedparen. In de periode 2004-2008 waren er 7 locaties met in totaal 11 paren. Binnen de atlasblokken bleek hij op alle eerdere locaties nog steeds aanwezig. De aantallen zijn veel lager dan ooit in de jaren zeventig, maar het goede nieuws is dat hij zich toch weet te handhaven. Wat zowel de Engelse als gewone Gele Kwikstaart parten speelt, is dat de teelt van tulpen langzamerhand lijkt te verdwijnen uit de Bollenstreek. Beiden broeden bijvoorbeeld in een tulpenperceel.

Door nieuwe technieken kan de tulp tegenwoordig ook makkelijk op kleigrond geteeld worden. De tulpenteelt verplaatst zich steeds meer naar kleipolders in bijvoorbeeld Noord-Holland.

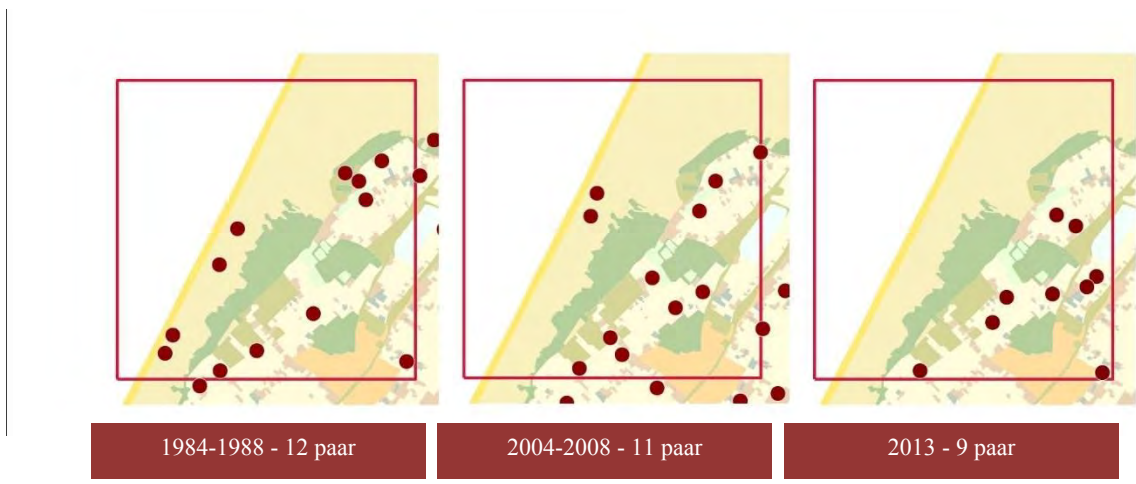

Veldleeuwerik 31 mei Voorhout - Elsgeesterpolder © René van Rossum

Een andere soort waar we met zorg naar kijken, is de **Zomertortel**. Nu ook verdwenen uit het Langeveld, maar gelukkig is hij nog aanwezig in de wijde omgeving van het Oosterduinsemeer. Dat we hier nog minimaal 8 paar hebben, is inmiddels uniek. Eén van de schokkende uitkomsten van het eerste jaar atlasonderzoek is dat de Zomertortel hard op weg is uit Nederland te verdwijnen. In Zuid-Holland is hij alleen in atlasblokken rond de monding van het Haringvliet en in het Rotterdamse havengebied gevonden. En in ons waarnemingsgebied. Het lijkt er op dat het bollenland iets te bieden heeft voor deze duifjes, vooral als daar braakliggende percelen zijn waar ze onkruidzaden op kunnen pikken. Ook voor de **Veldleeuwerik** is de Bollenstreek inmiddels een bolwerk geworden. Hij doet het hier, in tegenstelling tot veel andere plekken, nog steeds goed. De eerste indruk was, dat hij zelfs wat toegenomen is sinds 2004-2008. De bloemensector heeft het moeilijk en er liggen relatief veel percelen braak. De Veldleeuwerik lijkt hiervan te profiteren. De **Patrijs** handhaaft zich ook goed, maar aantallen zijn lager dan in 2004-2008. In het atlasblok rond het Oosterduinsemeer (blok 3027) zaten toen nog 11 paar, terwijl de teller nu bij 9 bleef steken. De Patrijs is in dit atlasblok uit de duinen verdwenen, maar in het bollenland blijkt het aantal op peil gebleven. Gezien de sterke landelijke afname is dat geen slecht resultaat.

Het koude voorjaar maakte het de BMP en atlasbloktellers moeilijk. Roofvogels en uilen zijn vaak het gemakkelijkst vast te stellen als ze jongen hebben. Maar zij hadden een slecht jaar. Veel van de aanwezige paren gingen niet eens tot broeden over. Van de **Bosuil** werd bijvoorbeeld geen enkel jong gezien of gehoord. Ook de **Kerkuilen** hadden het moeilijk. Desondanks lijken ze zich wel definitief in ons werkgebied gevestigd te hebben, met meerdere bezette locaties (MG). Door het late voorjaar kwam de plantengroei laat op gang en was er waarschijnlijk weinig voedsel voor muizen. En een slecht jaar voor muizen is een slecht jaar voor roofvogels en uilen.

Territoria van Patrijs in atlasblok 3027

Patrijzen 6 mei Elsgestepolder © Jan Hendriks

Strandsuppletie juni 2013 Noordwijk foto: Peter Spierenburg

Meeuwenfestijn

In juni was het strand voor de boulevard het toneel van een indrukwekkend stuk Hollands waterstaatkundig werk: het opspuiten van 400.000 m³ zand. We hebben dit eerder wel eens in de winter meegemaakt. Nu, in het late voorjaar, bleek met het zand veel bodemleven mee te komen. De platvissen en de grote schelpen van de strandgapers trokken een enorme zwerm meeuwen aan. Rond de 8000 meeuwen waren hier wekenlang aanwezig. In een wervelende zwerm voor de spuimond als het zand werd opgespoten of rustend op strand of in zee als het zandschip op weg was voor een nieuwe vracht.

De vogels hadden goed in de gaten hoe het werkte. Zo gauw het zandschip in de verte verscheen, kwamen er van alle kanten vogels aanvliegen. Opvallend was dat zich alleen grote meeuwen in het gedrang mengden: **Zilvermeeuw**, **Kleine Mantelmeeuw** en **Grote mantelmeeuw**. **Kokmeeuwen** en **Stormmeeuwen** kwamen er blijkbaar niet tussen. Op 18 juni schatte Jelle van Dijk het totaal aantal meeuwen op 11.000, waarvan 8600 Kleine Mantelmeeuwen, 2000 Zilvermeeuwen en 400 Grote Mantelmeeuwen. De meeuwen trokken ook meeuwenspecialisten aan die niet alleen intensief hebben gezocht naar bijzondere soorten, maar ook vele

tientallen kleurringen hebben afgelezen. Hierdoor is een goed beeld ontstaan over de vogels waar we mee te maken hadden. In de eerste plaats viel op dat het vooral om onvolwassen vogels ging. Broedvogels uit de kolonies van Europoort, IJmuiden en Katwijk/Leiden bleken vrijwel afwezig. Blijkbaar was voor hen het voedselaanbod te onvoorspelbaar en konden ze zich (anders dan de zwerfende jongeren) niet permitteren steeds 4 uur te wachten op het verschijnen van het zandschip. Het bleek dat de vogels zeer divers van herkomst waren.

Natuurlijk overheersten de vogels van de Nederlandse kleurringprojecten, maar er zaten ook vogels tussen uit België, Engeland, Duitsland, Denemarken en Noorwegen. De versten kwamen zelfs uit Spanje, het eiland Guernsey en, meest extreem, de Witte Zee in NW Rusland.

Vooraf het aantal 3-jarige Kleine Mantelmeeuwen viel op. De kleurringen van deze vogels worden normaal niet veel afgelezen, omdat ze over een groot gebied rondzwerfen en waarschijnlijk veelal midden op de Noordzee achter vissersboten voedsel zoeken.

De strandsuppletie was dus niet alleen een buitenkansje voor de meeuwen, maar ook voor de meeuwenspecialisten.

Kleine Klapekster nieuw voor waarnemingsgebied

Eind mei bracht eindelijk een paar dagen met aardig weer en de wind ging zelfs even naar het zuidoosten. Dat kan in het voorjaar mooie soorten opleveren. Maar dat dit zo'n klapper zou zijn, had niemand gedacht.

Ab Steenvoorden ontdekte op de avond van 30 mei een **Kleine Klapekster**(AS). Een zeldzame dwaalgast vanuit Zuid-Europa, waar deze soort bovendien ook achteruit gaat. In de Duinstag, het blad van onze collega vereniging in Katwijk, doet Ab verslag van zijn spectaculaire ontdekking. De vogel liet zich tot de avond van 2 juni uitgebreid bekijken. Hij was actief en druk aan het jagen op

grote insecten. Steeds opnieuw dook hij van één van de vele paaltjes in de kwekerijen naar de grond, om vervolgens met een hommeltje of ander insect terug te keren naar zijn uitkijkpost. Een zeldzaamheid als deze trekt veel aandacht. In totaal bezochten zeker 400 vogelaars de plek in de Elspeerpolder.

Voor ons werkgebied, zoals aangehouden in 'Tussen Tulpen en de Zee', is het een nieuwe soort. Afhankelijk van of de Zwartkeellijster van 2012 al dan niet aanvaard wordt, staat de teller nu op 334 soorten!

foto's Kleine Klapekster: © René van Rossum 30 mei Elspeerpolder.

Maandoverzichten

april

Op de lange winter volgde de koudste lente sinds 40 jaar. De snijdende oostenwind die maart zo koud maakte, hield ook in de eerste twee weken van april aan. Pas rond 14 april draaide de stroming naar west en kregen we lenteweer. De natuur kwam veel later dan normaal op gang. Behalve de kou was er ook droogte. Van een inhaalslag kwam het niet, want eind april kwamen we weer in een koude noordelijke stroming terecht.

Tussen de grote aantallen eenden en duikers voor de zeetrekhut zaten ook bijzondere soorten. Op 1 april vloog er een **IJseend** langs en op 9 april zelfs twee (JD). Op 3 april was een **IJsdruiker** vlak achter de branding voedsel aan het zoeken (JD). Tussen 2 en 6 april was er een kort doortrekgolfje van **Zomertaling**. Behalve boven zee verschenen er 2 tot 4 in de Elsgeesterpolder, Oud Leeuwenhorst en polder Hoogeweg (HV, JD, BB). Helaas bleef er geen enkele als broedvogel hangen. Op 4 en 6 april liep er een **Roerdomp** langs de Vogelaarsdreef in het Langeveld (JT, AJ). De overwinterende **Grote Zilverreiger** was op 5 april (JF) en 6 april (HV) nog aanwezig in Polder Hoogeweg. Ook de **Slechtvalk** was er nog op die dagen. De laatste waarneming was op 9 april in de Elsgeesterpolder (BB). Het late voorjaar was ook op de vijver van Nieuw-Leeuwenhorst te merken. Op 16 april waren hier tijdens de vogelcursus nog 2 **Grote Zaagbekken** aanwezig (PS). In de AWD verbleef op 21 april nog een **Klapekster** (PH). Het einde van de winter werd op 13 april gemarkeerd door een ongewoon sterke doortrek van **Koperwieken**. Over het Vinkeveld vlogen er 450 (NA) en ook in De Blink vielen de lijststers vanuit zee massaal in (PS, RG). Het lenteweer van half april bracht enige roofvogeltrek op gang: behalve **Bruine Kiekendieven** vloog er op 17 april (JD) en 20 april (RuR) een **Zwarte Wouw** over. Eerder was er op 8 april een **Zwarte Wouw** aanwezig in de zuidelijke AWD (MM, JP). De gehele maand waren er **Kruisbekken** te zien in de dennenbossen in de Noordduinen, met een maximum van 16 op 19 april (PS, RG). Hoogtepunt van de maand was een **Hop** die zich op 21 april in Offem ophield, helaas in niet-toegankelijk terrein (HV). Op 24 april vloog een **Bokje** over Solassi (RJ).

mei

De maand mei begon met een aantal aangename dagen rond 6 tot 8 mei. Vanaf 11 mei kwamen we weer in een koude periode terecht, die bijna tot aan het eind van de maand aanhield. Rond 25 mei kwam de temperatuur nauwelijks boven de 10 graden uit. Sombor en koud weer is zo laat in mei vrij uitzonderlijk. Pas aan het eind van de maand kwamen we uit de noordelijke stroming en werd het wat zachter.

Op 3 mei vloog een late **Keep** over de Noordduinen (PS). Op 7 mei vloog een **Reuzenster** bij de Uitwatering over zee naar noord (BB). Deze vogel was kort daarvoor gezien bij de trektelpost in Berkheide, Katwijk. De voorjaarsdagen rond 8 mei brachten ook doortrek van zangvogels, met o.a. op 8 mei een **Fluiter** in Offem (HV), op 9 mei een **Bonte Vliegenvanger** in Oud-Leeuwenhorst (RD) en een **Grauwe Vliegenvanger** in de AWD bij De Zilk (DH). Langs de zeetrekhut vloog op 9 mei een **Kuifaalscholver** (JD). Op 14 mei kwam er een late golf **Zwarte Zee-eenden** langs, met 1160 langs de zeetrekhut (JD). Op 16 en 22 mei vloog een **Parelduiker** langs (JD). Op 6 en 15 mei was opnieuw een **Zwarte Wouw** aanwezig in de AWD (JH, JW). De luchtstroming die de Kleine Klapekster meevoerde bracht ook twee **Grauwe Klauwieren** op doortrek, één op 27 mei in de Coepelduynen (AE) en één op 28 mei in de AWD (RD). Op 27 en 28 mei was er goede roofvogeltrek, met een **Rode Wouw** over Voorhout op 27 mei (BB) en minimaal 3 **Zwarte Wouwen** over de AWD en Polder Hoogeweg (RR, JW, BD) op 28 mei. Die dag vloog ook de enige **Wespendief** van het voorjaar over de AWD (RD).

Ook voor vlinders begon het seizoen laat. Maar met 4 meldingen was het **Oranjetipje** voor Noordwijkse begrippen goed vertegenwoordigd dit jaar. Op 6 mei vloog er één in de AWD bij de Zilk (RD) en in Nieuw-Leeuwenhorst (JD), op 19 mei één in Klein-Leeuwenhorst (PS) en in de Noordduinen (JS).

Grauwe Klauwier AWD 28 mei ©R. Dedding en A. Duivenvoorden

juni

Juni bleef koel. Door de voorafgaande periode was het zeewater koud gebleven. Met veel wind van zee bleef de temperatuur in onze omgeving laag. Rond 18 juni kwamen we even in een aanvoer van warme lucht vanuit het zuidoosten terecht. In de tweede helft van juni viel er behoorlijk wat regen en bleef het koud voor de tijd van het jaar.

Op 3 juni kwam een **Europese Kanarie** drinken bij een vijver in een tuin in de Grashoek (LS). Een zeer onverwachte verschijning! Op 8 juni werden er op verschillende plaatsen overvliegende **Appelvinken** gezien (PS, CZ). Mogelijk markeerde dit het moment dat families met hun jongen begonnen rond te zwerven. Op 11 juni vloog er een late **Visarend** over Noordwijk aan Zee (CZ), tevens de enige van het voorjaarsseizoen. Op 18 juni zong een **Wielewaal** op het terrein van de St Bavo (MW), een late doortrekker. Tussen de duizenden meeuwen ontdekten meeuwenspecialisten twee zeldzame **Baltische mantelmeeuwen** die tussen 16 en 22 juni af en toe aanwezig waren (MK1 e.a.). Dit is de ondersoort

Baltische Mantelmeeuw 22 juni Noordwijk aan Zee - strand © Martijn Bot

van de Kleine mantelmeeuw uit het Oostzeegebied.

Verder verbleven er tot maximaal 7 **Pontische Meeuwen** en 4 **Geelpootmeeuwen** (MB). Eén van de Pontische Meeuwen was afgelopen winter als eerstejaars overwinteraar in Amsterdam geringd. **Lepelaars** broeden tegenwoordig op een afstand van ons werkgebied die ze makkelijk met een voedselvlucht kunnen overbruggen (o.a Haarlem).

De Hogeveense Polder is een gebied dat ze regelmatig bezoeken. Inmiddels verschijnen nu in juni ook voedselzoekende Lepelaars in de Elsgeesterpolder, o.a. 22 juni (MG), 23 juni (JF) en 25 juni (MK). Eind van de maand kondigde de najaarstrek zich al weer aan. Op 22

juni vloog de eerste **Regenwulp** over de St Bavo (MW) en op 28 juni langs de zeetrekthut (JD).

Op 25 juni trok de eerste **Witgat** over Kloosterschuur (MK). Op 29 juni waren alweer 2 **Goudplevieren** aanwezig in Polder Hoogeweg (JD). Op 24 juni jaagde er een mannetje **Bruine Kiekendief** in de Elsgeesterpolder, waarschijnlijk een broedvogel vanuit de Kagerplassen (JF).

Pontische Meeuw 22 juni Noordwijk aan Zee - strand © Martijn Bot

Dat er tegenwoordig **Boommarters** in onze omgeving zitten, weten we, maar er één zien is een andere zaak.

Op 7 juni liet er één zich zien langs het Oosterkanaal (PV). Nachtelijk onderzoek aan vleermuizen leverde in Nieuw-Leeuwenhorst o.a. een kolonie van de **Gewone Grootoorvleermuis** en voedselzoekende **Watervleermuizen** op.

Op 18 vloog er een **Oranje Luzernevlinder** in de Coepelduynen (MeB) en op 19 juni één in het Boeveld in de AWD (AJ0).

Waarnemers

AE	Arjan van Egmond	JF	Jaap Faber	MM	Mars Muusse
AJ	Annelies Jacobs	JH	Jan Hendriks	MW	Maarten Wielstra
AJo	Albert de Jong	JS	Joost van der Sluis	NA	Noël Aarts
AM	Annelies Marijnīs	JT	Johan van Tol	PH	Pel van Hattum
AS	Ab Steenvoorden	JW	John van der Woude	PHo	Peter Honsbeek
BB	Bas van der Burg	JWi	Jan Wierda	PS	Peter Spierenburg
BD	Bart Dijkstra	LS	Leo Schaap	PV	Paul Venderbosch
BN	Bart Noort	MeB	Menno van den Bos	RD	Rineke Dedding en Axel van Duivenvoorden
CZ	Casper Zuyderduyn	MB	Martijn Bot	RG	Reinder Genuīt
DH	Dick Hoek	MD	M. Dijksterhuis	RJ	Rob Jansson
HV	Hein Verkade	MG	Mariska de Graaff	RR	René van Rossum
EH	Ed van Hecke	MK	Marc Kolkman	RuR	Rutger Rotscheid
JD	Jelle van Dijk	MKI	Maarten van Kleinwee		

bron: www.waarneming.nl

Drieteen Strandlopers 24 april strand Noordvoort ©Hein Verkade

Lijst van werkgroepen en commissie

Jeugd Natuurclub

De jeugdnatuurclub organiseert excursies en activiteiten in het Jan Verwey Natuurcentrum speciaal gericht op de jeugd van 6 tot 12 jaar.

Contactpersoon: Annet de Willigen Tel: 0252-221760 e-mail: jeugdnatuurclubnoordwijk@live.nl

Excursies

Er worden regelmatig excursies georganiseerd. De bestemming kan de omgeving van Noordwijk zijn, maar ook natuurgebieden elders in Nederland of zelfs het buitenland. Contactpersoon: Jos Zonneveld

E-mail: joszonneveld@xs4all.nl

Vogelwerkgroep

De vogelwerkgroep doet onderzoek naar de vogelstand rond Noordwijk. Er worden broedvogel-inventarisaties, watervogel- en zeevogel-tellingen uitgevoerd.

Contactpersoon: Hein Verkade (Tel: 071-3618865) en Rien Sluijs (Tel: 071-4025425)

E-mail: hein.verkade@telfort.nl

E-mail: sluijsrien@hotmail.com

Paddestoelenwerkgroep

De paddestoelenwerkgroep bestudeert het grote aantal soorten paddestoelen dat in Noordwijk en omgeving voorkomt. Contactpersoon: Lutgarde Roelandt
Telefoon: 071-3610396

Mossenwerkgroep Hollands Duin

(Samen met KNNV-afd. Leiden)

De mossenwerkgroep houdt zich bezig met de mossen en korstmossen die rond Noordwijk te vinden zijn.

Contactpersoon: Jeannette Teunissen.

Telefoon 0172-437018

Kerkuilen Werkgroep

Met het plaatsen van nestkasten hoopt de werkgroep de vestiging van Kerkuilen in de regio een steuntje in de rug te geven. Contactpersoon: Mariska de Graaff

Telefoon: 0252-211826; mobiel: 06- 14905960

e-mail: info@mariskadegraaff.nl

Waarnemingenarchief

De vereniging verzamelt waarnemingen van vogels, zoogdieren, vlinders en andere diersoorten.

Waarnemingen kunnen onder meer via de website doorgegeven worden. Contactpersoon: Peter Spierenburg

Tel: 071-4035136 e-mail:

pjspierenburg@planet.nl

Coördinatie bezoek Jan Verwey Natuurcentrum

Het Jan Verwey Natuurcentrum biedt ruimte om scholen te ontvangen, lezingen te houden en educatieve activiteiten te organiseren. Ook is er een maandelijkse inloopochtend.

natuurcentrumnoordwijk@gmail.com

Beheercommissie Jan Verwey Natuurcentrum

Voor het onderhoud van Jan Verwey Natuurcentrum wordt regelmatig beroep gedaan op klussers.

Contactpersoon: Wim Plaatzer

tel. 071-3618648

E-mail: wimplaatzer@hotmail.com

Jan Verwey bibliotheek

De vereniging heeft een verzameling boeken op het gebied van vogels en natuur. Aan de basis van de verzameling staan de boeken die Jan Verwey aan de vereniging heeft nagelaten.

Contactpersoon: Marian Zijdeveld

Telefoon: 071-3612726

Educatie Werkgroep

De Educatie Werkgroep coördineert de educatieve activiteiten van de vereniging zoals het scholenbezoek, de jeugdexcursies, het Herfstnatuurspel en de informatievoorziening in het Jan Verwey Natuurcentrum.

Email: natuurcentrumnoordwijk@gmail.com

Lezingen

Van september t/m november en van januari t/m maart wordt er elke laatste vrijdagavond van de maand in het Jan Verwey Natuurcentrum een lezing gehouden over uiteenlopende natuuronderwerpen. Contactpersoon:

Peter Spierenburg Telefoon: 071-4035136

e-mail: pjspierenburg@planet.nl

Natuurbeschermingszaken

De vereniging volgt de ontwikkelingen die invloed kunnen hebben op de natuur en het landschap in Noordwijk en omgeving. Contactpersoon: Peter Spierenburg

Telefoon: 071-4035136

e-mail: pjspierenburg@planet.nl

Natuurwerkgroep

Onderhoud van natuurgebieden op projectbasis.

Per project worden vrijwilligers gevraagd om de handen uit de mouwen te steken in een gebied in Noordwijk.

Email: natuurcentrumnoordwijk@gmail.com

Redactie De Strandloper en de Website

Het verenigingsblad De Strandloper verschijnt vier maal per jaar. De website www.strandloper.nl geeft een actueel overzicht van wat er gebeurt in de vereniging.

Contactpersoon: Kees Erkelens

Tel: 071-3614143 e-mail: keeserkelens@hotmail.com

Ledenadministratie

De vereniging telt rond de 580 leden.

Contactpersoon: Koene Vegter

Golfweg 39 2202-JH Noordwijk

Tel: 071-3615044 e-mail: koenevegter@planet.nl

TELEVISIE- EN RADIO SPECIAALZAAK KOELKASTEN EN WASAUTOMATEN

Joop Faase BV
Prins Bernhardstraat 90
2202 LR NOORDWIJK

T 071 - 361 35 58

F 071 / 362 03 92

E joopfaase@wanadoo.nl

Good morning beautiful

Word beschermer van het Zuid-Hollands Landschap

Tussen vele gebouwen en wegen laat onze provincie zich van haar beste kant zien. U ook? Sta stil bij uw natuur en help ons om de unieke natuur-

gebieden in Zuid-Holland te behouden en uit te breiden. Word nu beschermer van het Zuid-Hollands Landschap. Van ons krijgt u elk kwartaal een gratis tijdschrift.

☎ 010-2722222

Zuid-Hollands Landschap
www.zuidhollandlandschap.nl

BESCHERM DE DUINEN

Stichting Duinbehoud geeft 4x per jaar het magazine DUIN uit, met foto's, artikelen en wetenswaardigheden over de duinen. Actuele duinberichten worden regelmatig op de website geplaatst. Hier kunt u zich ook aanmelden als donateur en onder andere gratis een digitaal nummer van DUIN downloaden.

WWW.DUINBEHOUD.NL

bedden
SPECIALIST.NL

beddenspecialist
VERKADE

V. Limburg-Stirumstraat 38 2201 JP Noordwijk 071 3612661
www.beddenspecialist.nl/verkade

LinLux

Uw grafisch dienstverlener

...zowel particulier als zakelijk

MultiCopy Katwijk/Noordwijk

De Scheysloot 3, 2201 GN Noordwijk

T 071 408 10 03

E katwijk@multicopy.nl

I www.multicopy.nl/katwijk

MultiCopy Teylingen

Wattstraat 64, 2171 TR Sassenheim

T 0252 21 50 99

E teylingen@multicopy.nl

I www.multicopy.nl/teylingen

MULTICOPY
THE
COMMUNICATION
COMPANY

Alleen samen
kunnen we de
natuur beschermen

Helpt u mee?

Het Zuid-Hollands Landschap beschermt de natuur in een drukke provincie. Dat doen we door natuur en (cultuur) landschappen te verwerven, te beheren en te ontwikkelen. Zo kunt u blijven genieten van prachtige natuurgebieden, waarin van alles te ontdekken en te beleven is.

Voor dit belangrijke werk zijn we afhankelijk van uw steun. Voor meer informatie zie onze website:
www.zuidhollandslandschap.nl/steun-het-landschap

010-2722222

Zuid-Hollands Landschap
www.zuidhollandslandschap.nl

VOOR
GOEDE DOELEN

PROFIL *Mooijekind*
DE FIETSSPECIALIST

Kom eens langs bij

Profile Mooijekind
Schoolstraat 45
2202 HD Noordwijk
+31 71 3612826

www.facebook.com/ProfileMooijekind

HET KLEINE REISCOLLECTIEF

kleinschalig verantwoord vertrouwd

Wij organiseren natuurbelevingstochten, kant en klaar of op maat, voor vogelaars en liefhebbers van fietsen, wandelen en kanovaren. Wij zijn er voor kleine groepjes, families en individuele reizigers. Ook organiseren we studiereizen/excursies en groepsreizen. Ter plekke maken we veelvuldig gebruik van kleinschalige accommodaties, vaak gewoon bij mensen thuis. We reizen zoveel mogelijk per trein of minibus naar onze bestemmingen.

Enkele Groepsreizen 2013

Albanië , cultuurrijke wandelreis	20 juli
Albanië , wandelen in Noord Albanië	27 juli
Polen , spannende reis voor ouders en kinderen	27 juli
Polen , ontdek Noordoost Polen, wandelreis	2 augustus
Schotland , wandelen op de Isle of Skye	30 augustus
Zweden , Falsterbo, vogeltrek	29 september

Wij organiseren reizen in

Albanië	Hongarije	Polen	Slovenië
Belarus	Kroatië	Roemenië	Slowakije
Bulgarije	Nederland	Schotland	Tsjechië
Engeland	Noorwegen	Servië	Zweden

Het Kleine Reiscollectief is een initiatief van

Meander reizen

info@hkrc.nl   www.hkrc.nl   085-7853820

ANTIQUARIAAT

Moby Dick

*gespecialiseerd
in natuurboeken*

Schoolstraat 31

2202 HD Noordwijk

Tel. (071) 361 94 98

www.mobydicknoordwijk.nl

DE BESTE Boekverkoper
van Nederland

**Online boeken
bestellen?
Sta achter je
Noordwijkse
boekhandel en ga
naar onze webshop**

www.boekhandelvandermeer.nl

Vandaag besteld en morgen
overall in Nederland
thuis bezorgd.

L **Boekhandel van der Meer**
Libris Noordwijk > www.boekhandelvandermeer.nl

Overtref jezelf

DOE HET ZELF MARKT

Voor service en maatwerk!

Keyserswey 46

(Industrieterrein s'Gravendijck)

2201 CX Noordwijk

Tel: (071) 3613728

Fax: (071) 3646232